

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

**Resocializace osob ve výkonu trestu odnětí svobody
vzděláváním a zaměstnáváním**

**Resocialization of individuals in prison by education and
employment**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Mgr. Aleš Jaluška

Autor:

Bc. Veronika Žížalová

Praha 2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Aleši Jaluškovi za ochotu, odborné vedení a přínosné rady při tvorbě diplomové práce. Dále děkuji zaměstnancům Vězeňské služby České republiky za ochotu a účast na výzkumném šetření.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Resocializace osob ve výkonu trestu odnětí svobody vzděláváním a zaměstnáváním“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. 7. 2020

Bc. Veronika Žížalová

Anotace

Diplomová práce se zabývá zaměstnáváním a vzděláváním ve výkonu trestu odnětí svobody, zkoumá jejich důležitost a následný vliv na recidivní chování. Cílem diplomové práce je rámcově představit problematiku zaměstnávání a vzdělávání v českých věznicích. V prvních kapitolách je shrnuta historie vězeňství, základní terminologie podstatná pro danou problematiku, je představena Vězeňská služba České republiky a krátce jsou shrnuty programy zacházení. V kapitolách o zaměstnávání a vzdělávání jsou tyto činnosti přiblíženy, jsou přidány konkrétní příklady a aktuální čísla. V empirické části práce je interpretováno dotazníkové šetření se zaměstnanci Vězeňské služby ČR, konkrétně s vedoucími zaměstnáváním v jednotlivých věznicích a vedoucími Školských vzdělávacích středisek.

Klíčová slova: zaměstnávání, vzdělávání, výkon trestu odnětí svobody, věznice, resocializace, recidiva.

Annotation

The diploma thesis deals with employment and education during execution of sentence. It studies importance of both of them as well as their following impact on recidivist behaviour of the convicted. The goal of the thesis is to briefly introduce the issues of employment and education in Czech prisons. First chapters summarize the history of prisons, as well as basic terminology essential for the topic. Prison service of the Czech republic and the program of treatment are introduced as well. Above-mentioned activities are further developed in chapters about employment and education, relevant examples and ciphers are delivered. In empirical part of the thesis, the questionnaire with employees of Prison service of the Czech republic is interpreted – it focuses on heads employment in individual prisons and heads of Educational training establishments.

Keywords: employment, education, execution of imprisonment, prison, resocialization, relaps.

Obsah

Úvod	8
1. Věznění v historickém kontextu	10
2. Základní pojmosloví	13
3. Vězeňská služba České republiky	14
4. Důsledky pobytu ve vězení.....	17
5. Problematika resocializace delikventů z vyloučených lokalit	19
6. Bezdrogové zóny ve věznicích.....	20
7. Programy zacházení	21
8. Zaměstnávání odsouzených vězňů.....	24
8. 1. Výhody zaměstnávání vězňů pro firmy (zaměstnavatele)	28
8. 2 Aktuální stav	29
8. 3 Zaměstnávání dle koncepce vězeňství do roku 2025.....	30
8. 4 Zaměstnání ve vybraných věznicích	31
8. 5 Pomoc odsouzených osob v době nouzového stavu v České republice	32
8. 6 Pracovní terapie	34
8. 7 Trvale pracovně nezařaditelní.....	35
9. Vzdělávání ve výkonu trestu	36
9. 1 Formální a neformální vzdělávání	38
9. 2 Vzdělávání dle Koncepce vězeňství do roku 2025	42
9. 3 Edukační činnost NNO ve věznicích	42
9. 4 Duchovní pomoc ve vězení	44
10. Postpenitenciární péče a kontinuální sociální péče.....	46
11. Výzkumné šetření.....	48
11. 1 Stanovení hypotéz.....	48
11. 2 Realizace výzkumného šetření a sběru dat	49
11. 3 Vyhodnocení výzkumného šetření.....	51
11. 4 Ověření hypotéz	62
11. 5 Shrnutí výzkumného šetření	63
11. 6 Diskuze	64
Závěr.....	66
Seznam použitých zdrojů	68
Seznam grafů.....	77
Seznam tabulek.....	77

Seznam příloh.....	77
Abstrakt.....	89

Seznam zkratek

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

VS ČR – Vězeňská služba České republiky

IKSP – Institut pro kriminologii a sociální prevenci

NNO – Nestátní nezisková organizace

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

ŠVS – Školské vzdělávací středisko

SOU – Středná odborné učiliště

SHČ – Středisko hospodářské činnosti

KTF – Katolická teologická fakulta

PSVD – Prostupná skupina vnitřní diferenciacce

NV – Nařízení vlády

Úvod

Zaměstnávání a vzdělávání je jednou z forem terciální prevence, která se podle Novotného, Zapletala a kol. (2004, s. 191) zaměřuje na předcházení kriminální recidivy. Recidiva v České republice patří k nejvyšším v Evropě. Podle údajů Vězeňské služby ČR je sedm z deseti odsouzených ve vězení již po několikáté. Mezi nejzávažnější důvody, které znemožňují resocializaci odsouzeného, řadíme problém najít si práci, nedostatek finančních prostředků na živobytí, dluhy z minulosti, dluh za náklady výkonu trestu, výživné, exekuce, apod. Dále je to navrácení se do původního prostředí, navázání starých kontaktů a opětovné páčání trestné činnosti. Bývalý odsouzený je sice rozhodnutý, že se bude živit poctivou prací, ale kvůli záznamu v rejstříku trestu ho nikde zaměstnat nechtějí. Jedinec ztrácí motivaci a opět se uchyluje k trestné činnosti.

Pobyt ve věznicí má za následek rozbití struktury sociálních vztahů a orientaci na trhu práce. Často bývá stigmatizován pro potenciální zaměstnavatele a odchází tak do většího města kvůli lepší možnosti získání zaměstnání a kvůli novému začátku. Anonymita velkoměsta skutečně zajistí skrytí se před stigmatem, ale může vést k sociální izolaci (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 39-41).

Vzdělávání ve výkonu trestu může být pro odsouzeného novou možností a nadějí pro lepší pracovní uplatnění a vychýlení se ze zajetých standardů svého života. Nejenom že odsouzený tráví ve výkonu trestu svůj čas smysluplně, ale zároveň se může mnoha věcem přiučit a v nejlepším případě se i jeho život změni k lepšímu. O tématu vzdělávání hovořil i jihoafrický bojovník proti apartheidu a první černošský prezident Jihoafrické republiky Nelson Mandela (1918-2013): „*Vzdělání je ta nejsilnější zbraň, kterou lze změnit svět.*“

Hlavním cílem této diplomové práce je rámcově představit problematiku vzdělávání a zaměstnávání v českých věznicích a následně v rámci výzkumného šetření zjistit postoj odborných pracovníků Vězeňské služby ČR na danou problematiku.

Základní výzkumná otázka zní: Má zaměstnávání a vzdělávání ve výkonu trestu vliv na úspěšnou resocializaci odsouzených?

Diplomová práce je rozdělena na několik částí. Nejdříve bude základně představena historie vězeňství a důležité milníky penologické vědy, dále pak obecné pojmy. Následující kapitoly se budou zaměřovat na uvedení do problematiky zaměstnávání a vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody. V rámci kapitoly o zaměstnávání bude představena problematika vzdělávání, jeho rozdělení, vize Vězeňské služby do budoucna a možnosti v jednotlivých věznicích. V poslední kapitole teoretické části práce bude

představeno vzdělávání ve výkonu trestu, jeho cíle a možnosti a jakými subjekty je vzdělávání poskytováno. V rámci empirické části práce bude provedeno dotazníkové šetření se zaměstnanci Vězeňské služby, konkrétně s vedoucími zaměstnávání jednotlivých věznic a vedoucími Školských vzdělávacích středisek, které budou zjišťovat postoje odborných zaměstnanců k dané problematice.

1. Věznění v historickém kontextu

V minulosti bylo cílem trestu odstrašit, izolovat a napravovat a zcela běžný byl trest smrti. Ve 12. a 13. století se v kronikách objevují spisy o tzv. „kolektivním výkonu trestu smrti“, např. ukamenování. Dále byla využívána ztráta cti či mrzačící tresty. Velmi častý byl i tzv. „institut psance“. Psanec byl člověk, který byl na okraji společnosti a nikdo ho nesměl podporovat. Dále se využívaly tzv. „ordály“. Ty se používaly jako boží důkazy a označovaly tak vinu či nevinu. Známy je například ordál vody. Pokud voda obviněného jako přírodní živel přijme, je nevinen, pokud ho voda nepřijme, je vinen. Výkon trestu odnětí svobody se téměř nevyužíval, a to z důvodu, že budovy pro jeho výkon prakticky neexistovaly a pokud ano, byly hodně finančně nákladné. První věznice byly budovány přibližně ve 13. století, ale sloužily k zadržení pachatele před popravou. Podmínky byly z dnešního hlediska nepřijatelné. Hygienické podmínky téměř neexistovaly a nemoci se velmi rychle šířily.

V 17. a 18. století se rozšířily tělesné tresty a nucené práce. Postupem času se začalo trestání více humanizovat. K přerušení linie tohoto vývoje vězeňství napomohl Tereziánský zákoník z roku 1768 a dále pak Všeobecný zákoník o zločinech a trestech, který vydal Josef II. roku 1787, který vedl k humanizaci vězeňského systému a trestání (Raszková, Svoboda Hoferková, 2014, s. 15-18).

Říšský zákon č. 117 z roku 1852 zejména Hlava č. II. upravovala podmínky v tehdejších věznicích (dříve „trestnice“). Zákon uvádí diferenciaci věznic, která se dělila na „žalář“ a „těžký žalář“. Zákon hovoří, že zločinec může v žaláři setrvat minimálně 6 měsíců a maximálně 20 let. Zmiňuje se také o trestech, které mohou trestanci v žaláři získat. Je to trestání postěním (pouze chléb a voda), samovazba, samovazba v temné komůrce či odebrání matrace a spaní na tvrdém loži. Zmínku o zaměstnávání vězňů můžeme spatřit i v tomto zákoně konkrétně v § 18, kde je uvedeno, že vězni jsou přidržováni k práci a každý trestanec bude vykonávat tu práci, kterou mu trestnice přináší. Při výběru práce pro trestance by se mělo brát v potaz jeho dosavadní vzdělání a zaměstnání (§14, §17 - §19).

Za tvůrce moderní světové penologie je považován Alexander Maconochie, který zavedl tzv. bodovací systém. Tvrdil, že díky dobře odvedené práci se osoba ve výkonu trestu může napravit a za odměnu mu lze zkrátit trest. Dle jeho názoru by neměl být zločinec odsouzen na určitou dobu, ale na odpracovanou činnost, kterou můžeme změřit číselnou hodnotou. Zabýval se také převýchovou vězňů a velký smysl viděl ve skupinové práci s nimi. Prosazoval, aby se k vězňům přistupovalo individuálně.

Důležitost viděl i v kontaktu vězňů s vedením věznice. Začal s výukou, zaváděl do vězení kulturu a povoloval vězňům, aby prodávali produkty, které si vypěstují na zahrádce (Černíková a kol., 2008, s. 40).

Světovou osobností v oblasti humanizace vězeňství byl Ceasar Beccario, jehož velkým vzorem byl francouzský osvícenec Jean Jacques Rousseau. Na trest smrti nahlížel Beccario jako na neúčinnou instituci, hájil presumpci nevin, veřejnost soudního líčení a dle něj by měl být trest přiměřený. Velkou důležitost přikládal i prevenci. Proslavil se zejména dílem „O zločinech a trestech“ (1764). Beccario ve svých myšlenkách inspiroval již zmiňovaného Josefa II. a celosvětově známého autora Franciose Voltaira, který napsal „Komentář“ k dílu Beccaria: „Dvacet zdatných zlodějů odsouzených k doživotnímu výkonu veřejných prací slouží svým trestem státu, ale jejich smrt přináší užitek jen katovi, který je placený za veřejné zabíjení lidí“ (Fico, 1998, s. 14).

Počátky vzdělávání uvězněných osob sahají do dob Rakouska-Uherska. Jedním z prvních průkopníků moderního vězeňství byl kazatel a učitel **František Josef Řezáč** (Historická penologie 3/2010). Řezáč byl ovlivněn několika českými velikány, jakými byli Josef Jungmann, František Rieger a velice uznával názory českého myslitele Bernarda Bolzana, který ho inspiroval zejména svými výchovnými a vzdělávacími myšlenkami. Řezáč se je snažil převádět do praxe s přihlédnutím k sociálně slabším osobám a zejména k vězňům (Jůzl, 2017, s. 153). V roce 1852 publikoval svoji nejvýznamnější publikaci *Vězeňství v posavadních působeních svých*, která inspirovala k základům českého moderního vězeňství v nové koncepci vězeňství z roku 1992, která byla důležitou součástí překonání socialistické minulosti a obnovy humanistického směru. Zaměřoval se na převýchovu vězňů za použití pedagogiky a dalších vědních oborů a zasazoval se pro lidštější zacházení s nimi. Zločinnost viděl jako společenské zlo, které se může zvrátit šířením dobra. Podobně jako jeho předchůdce Jan Ámos Komenský spatřoval nápravu lidské společnosti ve vzdělání a mravní výchově jedince. Snažil se, aby se vězeňství ubíralo pedagogickým směrem. U vězňů se snažil rozvíjet rozumové a citové vlastnosti (Uhlík, 1997, s. 1-10).

Důležitost přikládal Řezáč v prevenci na úrovni rodiny, církve, školy, prosazoval odborné zacházení s vězněnými osobami např. diferenciaci vězňů, dohled, pracovní činnosti a vyučování (Vězeňská duchovenská péče, 2020, online).

V polovině 19. století začal na našem území vznikat moderní penitenciární systém, který rozděloval vězně do tříd a dbal na jejich zaměstnávání a vzdělávání. Povinné vzdělávání měli mladí odsouzení ve věku 14-21 let a dále negramotní a pologramotní

do 35 let. Vězni se rozdělovali do dvou tříd. První navštěvovali již zmiňovaní negramotní vězni, kteří se zde učili číst a psát. Ve druhé třídě si vězni rozšiřovali základní znalosti a dovednosti. Již v období první republiky mohli vězni vystudovat učební obor, který měl stejnou osnovu jako standardní učební obory s určitým zaměřením. Stejně jako je tomu dnes se výuční list nevydával s místem ukončení, takže budoucí zaměstnavatel nepoznal, že výuční list byl vystaven ve výkonu trestu. Nedílnou součástí byly nedělní bohoslužby. Hlavním cílem prvorepublikového vězeňství je ochrana mladých vězňů, kteří nejsou tolik zasaženi kriminálním prostředím a snažit se o co nejsnadnější návrat do normálního života. Z tohoto období se české vězeňství inspirované dodnes (Historická penologie 3/2010).

Důležitou postavou tohoto období byl JUDr. Emil Lány, který byl v roce 1920 pověřen správou vězeňského systému. Cestoval po ostatních evropských věznicích a sbíral zkušenosti, které pak uplatnil v Československu. Velká změna nastala v padesátých letech, kdy církve musela ukončit svoji činnost ve věznicích. V roce 1950 musely být odstraněny všechny kříže a vězeňské kaple se přebudovaly na přednáškové posluchárny. Klasické vyučování se změnilo na politické a odborné přednášky, na kterých se podíleli vysocí funkcionáři komunistické strany. Pracovní nasazení vězňů se stalo základem pro jejich převýchovnou činnost, která většinou probíhala v nelidských podmínkách. Byli využíváni jako levná pracovní síla zejména v těžkém průmyslu. V roce 1966 vzniká Výzkumný ústav penologický (VÚP), který řídil jeden z našich nejvýznamnějších moderních penologů doc. Jiří Čepelák. V 80. letech byl z politických důvodů ústav uzavřen a byly tak přerušeny moderní trendy ve vězeňství, které se dosud uplatňovaly. Po roce 1989 se v České republice začal vyvíjet moderní vězeňský systém inspirovaný právě Řezáčem (Raszková, Svoboda Hoferková, 2014).

2. Základní pojmosloví

Pro první vhled do problematiky vzdělávání a zaměstnávání vězňů je dobré zmínit několik následujících pojmů, které se v teoretické části práce objevují a jsou důležité pro pochopení problematiky. První z pojmů je **socializace**. Jedná se o proces, ve kterém se utváří osobnost člověka. Ten si osvojuje kulturu a začleňuje se do systému sociálních vztahů, kdy si vytváří vazby s dalšími lidmi. Primární socializace se odehrává v rodině (popř. v ústavu) a sekundární socializace probíhá ve škole, nebo v dalších výchovných a vzdělávacích zařízeních (Matoušek, 2003, s. 205). **Neúspěšná socializace** je však velkým problémem pro jedince (sociální vyloučení) i pro společnost. Můžeme ji nalézt v rodinách, kde nebyly poskytnuty dobré podmínky k výchově dítěte, v dysfunkčních rodinách a často v případě dětí se syndromem CAN (Havlík, Kořa, 2002, s. 45). **Resocializace** je „proces opětovné socializace.“ Ta je potřeba v případě, že jedinec potřebuje znovu se začlenit do společnosti a spustit socializační proces (Jůzl, 2017, s. 303). Matoušek také uvádí, že aby se osoba navrátila ke společensky přijatelnému chování, musí nastat úplná změna postojů, uvažování a hodnot jednotlivce (2003, s. 183). **Edukace** je souhrnným názvem pro výchovu a vzdělávání. Dle Průchy je používání jednoslovného výrazu „edukace“ praktičtější, protože v praxi se obě tyto složky prolínají (Průcha, 2002, s. 66). Naopak proces **reedukace** si klade za cíl dosáhnout změny ve vývoji osobnosti. Jinak se jí též říká „převýchova“ **Rehabilitace** zahrnuje opatření, která se snaží o odstranění poruchy a omezení negativních vlivů. Obsahuje změnu prostředí a vztahů a zaměřuje se na pracovní a sociální zařazení jedince. Většinou bývá institucionální (Bělík, Svoboda Hoferková, Kraus a kol., 2017, s. 74). Matoušek také uvádí, že rehabilitace jsou ucelené postupy, které odstraňují nebo zmírňují důsledky postižení. V dokonané rehabilitaci může člověk plně rozvíjet svoje schopnosti a společensky se uplatnit (2003, s. 181). **Reintegrace** je opětovné začlenění jedince do společnosti (Biedermanová, Petras, 2011, s. 10). **Prizonizace** je v kriminologickém slovníku (s. 143, 2011) definována jako negativní důsledek dlouhodobého pobytu ve vězení, kde prostředí působí na vězněnou osobu. Tyto osoby mají často velmi málo kontaktu s děním mimo vězení a ztotožní se se smýšlením vězeňského společenství. Poslední pojem **recidiva** je dle Matouška (2003, s. 180) návrat k delikventnímu chování, které probíhalo již v minulosti. V předcházení recidivy jsou velmi důležité intervenční programy, které měří například počet nových trestných činů a přestupků, počet odsouzených, uvězněných, nebo kontakty s policií během trvání intervenčního programu.

3. Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který zajišťuje výkon vazby, výkon zabezpečovací detence, výkon trestu odnětí svobody a ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů. Zákon, který upravuje úkoly, organizaci, řízení Vězeňské služby, povinnosti a oprávnění příslušníka vězeňské služby je Zákon o Vězeňské a justiční stráži České republiky č. 555/1992 sb.

Vězeňskou službu řídí generální ředitel, kterým je v současné době genmjr. Mgr. Petr Dohnal. Ten je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti (Vězeňská služba České republiky, 2020, online).

Úkoly Vězeňské služby jsou zahrnuty v § 2 ods. 1 zákona č. 555/1992 Sb.: O Vězeňské a justiční stráži České republiky. Nejdůležitějšími úkoly Vězeňské služby jsou:

- a) „spravovat a střežit vazební věznice a věznice,
- b) spravovat a střežit ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- c) střežit, předvádět a eskortovat osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody a eskortovat tyto osoby do výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence,
- d) prostřednictvím programů zacházení soustavně působit na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,
- e) provádět výzkum v oboru penologie,
- f) zajišťovat pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstvech,
- g) vytvářet podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- h) vést evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- i) zabezpečovat vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby.“

Dle tohoto zákona úkoly zajišťují ve Vězeňské službě vězeňská stráž, justiční stráž, správní služba, Akademie Vězeňské služby a pověřené orgány Vězeňské služby. Vězeňská

stráž střeží, převádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody do výkonu ústavní, nebo ochranné výchovy, střeží vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence. Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstev. Správní služba rozhoduje ve správním řízení a zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost. Pověřené orgány Vězeňské služby mají postavení policejního orgánu v řízení o trestných činech osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence, spáchaných ve vazební věznici, věznici nebo v ústavu pro výkon zabezpečovací detence (555/1992 Sb., § 3).

Organizace Vězeňské služby

Organizační struktura vězeňské služby je dle §1, ods. 4) zákona 555/1992 Sb. O vězeňské a justiční stráž Č České republiky a má celkem 6 úseků. Jedná se o:

- generální ředitelství,
- vazební věznice,
- věznice,
- ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- Střední odborné učiliště,
- Akademie Vězeňské služby.

Typy věznic

Od 1. 10. 2017 platí nové rozdělení věznic, které jsou zakotveny v zákoně 169/1999 Sb., § 8 odst. 1: Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Ty se člení podle způsobu střežení, zajištění bezpečnosti a režimu výkonu trestu. Jedná se o věznice:

- a)* s ostrahou,
- b)* se zvýšenou ostrahou.

Věznice s ostrahou je dále rozdělena:

- a) s nízkým stupněm zabezpečení (I. PSVD),
- b) se středním stupněm zabezpečení a (II. PSVD),
- c) s vysokým stupněm zabezpečení. (III. PSVD).

Do věznice s **ostrahou** jsou umístovány osoby podle míry vnitřního a vnějšího rizika. Vnější riziko je míra nebezpečnosti pro společnost s ohledem na její trestní minulost. Vnitřní riziko představuje míru rizika ohrožení během pobytu ve věznici. Bere se v potaz zejména povaha trestné činnosti, předchozí výkony trestů, apod. (§ 12a, Zákon 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů).

Dle Vězeňské služby soud zařadí do věznice **se zvýšenou ostrahou** ty osoby, kterým byl uložen výjimečný trest, kterému byla prokázána trestná činnost v rámci organizované zločinecké skupiny, spáchání zvlášť závažného zločinu, trest ve výměře nejméně 8 let, nebo odsouzení za úmyslný trestný čin (Vězeňská služba, online, 2020).

Změna ve vnitřní diferenciaci věznic znamenala velkou změnu, o které se polemizovalo již dávno před novelou zákona. Nová diferenciacie je výhodnější v tom, že o přemístování a zařazování rozhoduje Vězeňská služba podle kriminogenních ukazatelů, na základě kterých se mohou rozhodnout, co je pro odsouzeného nejvhodnější (Česká justice, online, 2020). V praktických věcech se může PSVD lišit. V I. PSVD nejsou odsouzení uzamykáni v ložnicích, při vzorném plnění povinností je možnost pracovat na nestřeženém pracovišti, odsouzení mohou častěji sledovat televizi, více si určují svůj volný čas, nebo mohou mít častější návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly. V II. PSVD jsou většinou ti, kteří neplnili podmínky v I. skupině a byli Vězeňskou službou přeřazeni. Taktéž nejsou vězni uzamykáni na celách, ale většinou jsou zaměstnáváni ve vnitřní režii věznice. Volnočasové aktivity jsou pevně stanoveny programem zacházení. III. PSVD má uzamykatelné cely s vlastním sociálním vybavením. Odsouzení většinou pracují na zajištění běžného chodu věznice, mají jasně nastavený harmonogram na volnočasové aktivity a mají stanovený prostor, kde je mohou uskutečňovat (O base, online, 2020).

4. Důsledky pobytu ve vězení

Výkon trestu odnětí svobody má často neblahý vliv na odsouzené a na jejich život po jeho ukončení. Může za to násilnická atmosféra a hierarchie, která je mezi vězni nastavena. Ve vězení dochází k rizikovému chování, jako je např. užívání omamných a psychotropních látek, automutilace, suicidální chování či náhradní sexuální uspokojování. Jedním z důsledků pobytu za mřížemi je rozbití rodinných vazeb. Pobyt ve věznici sebou přináší stigma kriminálního, se kterým se musí osoba celý život potýkat. Jedním z důsledků výkonu trestu je také institucionalizace, díky které má vězeň zajištěné ubytování, stravu, volnočasové aktivity a zaměstnání a jsou tedy uspokojeny jeho základní životní potřeby. Často dochází k oslabení vůle a neschopnost si tyto základní potřeby obstarat sám. Častým negativním faktorem pobytu ve vězení je navázání kontaktu s osobami s bohatou kriminální minulostí a následný styk po odchodu z výkonu trestu (Černíková a kol, 2008, s. 114-116).

Negativní důsledky dlouhodobého výkonu trestu byly předmětem zkoumání Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP). V publikaci Blatníkové „Dlouhodobé tresty odnětí svobody“ (2004) autorka uvádí, že ve společnosti panuje přesvědčení, že dlouhodobý trest je nejlepším možným řešením nápravy odsouzeného a jedná se o optimální trest. Z našich i zahraničních zkušeností víme, že právě naopak dochází k degradaci osobnosti a sociálním a ekonomickým dopadům na jedince i na společnost. U dlouhodobě vězněných osob, které se zúčastnily výzkumu, se zjistilo, že dlouhodobé uvěznění nevede ke zlepšení kriminálního chování, ba naopak tyto osoby jsou pro okolí ještě více nebezpeční, než před uvězněním a že účel trestu nebyl naplněn. Dále bylo zjištěno, že dlouhodobě uvězněné osoby často trpí psychózami a neurózami z důvodu uvěznění, což je další z důvodů, proč je jejich začleňování do společnosti tak komplikované. Jako nejvíce negativní důsledky jsou vnímány zprerhání pozitivních vazeb s okolím a ztráta pracovních návyků. Dle zmiňovaného výzkumu IKSP respondenti vidí velký problém v tom, že dlouhodobě uvězněné osoby jsou většinou umístěni ve věznici s vysokým stupněm zabezpečení, kde je práce nejméně. Odsouzené osoby často chtějí pracovat, ale kvůli nedostatku práce nemohou. Autoři uvádí, že odsouzení vidí v práci možnost přivýdělku a zkrácení si dlouhé chvíle. Už málokterý vězeň vidí ve vybudování si pracovních návyků možnost, jak se již do výkonu trestu nevrátit. Pochopení a změna uvažování nad trestem jako nad možností nového života je často velmi obtížná a mnoho odsouzených ji během svého pobytu za mřížemi neprojde. Uvězněná osoba by si měla uvědomit, že už nechce být trestána a to co se naučí ve vězení, využije ke svému prospěchu. Mnoho odborných

intervencí vysoce kvalifikovaných pracovníků mohou pomoci přenastavit a změnit uvažování odsouzeného díky programu zacházení, o kterém se budeme zmiňovat v následujících kapitolách.

Propuštění na svobodu představuje pro jedince velkou psychickou zátěž a často dochází krátce po návratu na svobodu tzv. „krize ze svobody“, která může znamenat trauma z náhlé změny dosavadního prostředí. K recidivě často dochází v adaptační fázi, kdy si propuštěný zvyká na velké nároky okolí na jeho samostatnost. Adaptace je u každého člověka individuální. Netík a Netíková (1997, s. 38) uvádějí, že toto období trvá maximálně dva roky po propuštění. Na zvládnutí procesu adaptační fáze se podílejí dva faktory:

- subjektivní faktory (psychický stav člověka, copingové strategie, zkušenosti, motivace, apod.),
- objektivní faktory (bydlení, sociální vazby, práce apod.).

Propuštěný člověk často nemá žádné sociální zázemí, nemá rodinu, přátele, bydlení ani práci. Osoby, které nějaké sociální zázemí mají, jsou na tom podstatně lépe. Styk s bývalými spoluvězni prokazatelně zvyšuje riziko recidivy, ale často neexistuje nikdo jiný, kdo by je respektoval. Dlouhodobé neuspokojování mnoha potřeb navozuje nereálná očekávání a propuštěný chce všechno ihned uspokojit (např. pohlavní styk, alkohol). Mnohdy dochází k nepřiměřené sexuální aktivitě či páchání kriminality pod vlivem alkoholu. Propuštěným chybí finanční prostředky a motivace pracovat. Nejsou schopni snášet zodpovědnost, stereotyp a námahu, kterou každodenní práce přináší. Často může být problémem i omezená nabídka dostupného zaměstnání, či neochota firem přijmout do pracovního procesu člověka, který vyšel z výkonu trestu (Vágnerová, 2008, s. 823-825).

Mezník (1995) uvádí možné socializační cíle:

- uvědomění si odpovědnosti za spáchaný trestný čin a přijetí kladných norem,
- autoregulace a snažit se sám sebe chránit před kriminální recidivou,
- kontrolovat svoje spontánní potřeby,
- oběti vnímat jako bytosti, které nesmí být vystaveny psychickému a fyzickému útoku,
- naučit se zvládat konflikty a lidské solidaritě,
- motivovat se ke vzdělávání a k hledání uplatnění na trhu práce.

5. Problematika resocializace delikventů z vyloučených lokalit

Nezaměstnanost a nízká vzdělanost jsou jedny z největších problémů sociálně vyloučených lokalit. Ty Matoušek (s. 195) definuje jako část města nebo obce, kde bydlí osoby s nízkými příjmy, vysokou nezaměstnaností a nízkým vzděláním a jsou separovány od ostatní společnosti. Pro vyloučené lokality je velice častá nelegální práce, jako je například prostituce, prodej drog nebo krádeže. Jedním z nejrizikovějších faktorů je transgenerační přenos, který ovlivňuje život celé lokality už po několik generací. Podle výzkumu z roku 2016, který byl prováděn ve vyloučených lokalitách po celé České republice, vyšlo najevo, že 63 % osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách má pouze dokončené či nedokončené základní vzdělání. To je opravdu extrémní rozdíl oproti většinové společnosti, ve které má pouze základní vzdělání 18 % populace (Toušek, Walach, Kupka, 2018, s. 36-39). Podle agentury pro sociální začleňování má dlouhodobá nezaměstnanost mnoho závažných dopadů. Mimo materiálního nedostatku jsou to i psychické problémy (rezignace na hledání zaměstnání, ztráta pracovních návyků, závislosti) a sociální problémy (vyloučení ze sociálního života) a všechny tyto faktory znesnadňují osobám vstoupit na trh práce. Osoby ve vyloučených lokalitách se většinou živí sezonními pracemi a stálé zaměstnání na dobu neurčitou je spíše rarita. Kriminalita je také jedním z dalších problémů sociálně vyloučených lokalit. Ačkoliv je kriminalita hodně vysoká, často se jedná o latentní formu a to z důvodu nerespektování autorit a institucí ze strany osob žijící ve vyloučených lokalitách, nebo z důvodu semknutí místních obyvatel (online, 2020). Osoby odsouzené, které před nástupem do výkonu trestu žili v sociálně vyloučené lokalitě, mají větší sklony k recidivě a to z několika hlavních důvodů. Jak již bylo zmíněno výše, legální a dlouhodobé zaměstnávání osob je spíše výjimka a tudíž osoby nemají většinou žádné, nebo minimální pracovní návyky. To jim nejenom znesnadňuje nástup do výkonu trestu, kde mají povinnost pracovat, ale i případný návrat z něj. V případě že osoba, která již odešla z výkonu trestu a následně se vrátila do svojí původní society, se může potýkat právě s nedostatkem pracovních návyků a uchýlení se opět ke kriminální činnosti, která je pro vyloučené lokality obvyklá. Tímto se jedinec dostává do začarovaného kruhu, ale napravit ho může odchod z vyloučené lokality a vybudování si pracovních návyků. Jedním z rizikových faktorů jsou drogy, které mohou zapříčinit spáchání trestné činnosti a ovlivňují i samotný výkon trestu. Velkým problémem je, že ve věznicích jsou drogy častým prodejním artiklem. Jedním z možných řešení bylo zřízení bezdrogových zón, které jsou popsány v následující kapitole.

6. Bezdrogové zóny ve věznicích

Hlavním úkolem Vězeňské služby v roce 2002 bylo zřízení bezdrogových zón ve věznicích. Bezdrogové zóny jsou zvláštní oddělení věznic se standardním nebo terapeutickým zacházením. Terapeutický program se v současné době nachází ve 3 věznicích, standardní zacházení pak ve všech ostatních. Cílem těchto zón je zamezit osobám ve výkonu trestu kontakt s drogou a snižovat tak zdravotní a sociální rizika. Podle Statistické ročenky Vězeňské služby za rok 2018 vyšlo najevo, že až 50 % osob bylo při přijetí do VTOS pod vlivem omamné a psychotropní látky. Z toho vyplývá, že polovina osob užívala návykové látky před nástupem do VTOS. Právě bezdrogové zóny jsou velmi důležité a prospěšné v úspěšné resocializaci při návratu do běžného života (Vězeňská služba, online, 2020).

Do bezdrogové zóny je přijímán odsouzený, který:

- není uživatelem drogy, ale je jí ohrožen,
- je bývalým uživatelem drog, ale je motivován k abstinenci,
- absolvoval ochranné léčení, nebo pobýval ve specializovaném oddělení pro osoby s poruchou chování způsobené užíváním omamných a psychotropních látek (Vězeňská služba, online, 2020).

V bezdrogové zóně pobývá osoba zcela dobrovolně po předložení písemné žádosti a schválení kmenovým vychovatelem a odbornými zaměstnanci bezdrogové zóny (Marešová, 2003, s. 67-68). Osoby si zde osvojují pracovní návyky, dovednosti a učí se zde řešit konflikty a krizové či náročné životní situace, také se učí vzájemné empatii a porozumění. Osoby navštěvují zájmové vzdělávací a speciálně výchovné aktivity v prostorách bezdrogových zón i mimo ně. Tým odborníků v bezdrogové zóně je složen z adiktologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka, psychologa, vychovatele, terapeuta a popř. kaplana. V některých věznicích jsou zřízeny i tzv. poradny drogové prevence, jejímž hlavním úkolem je poskytovat odborné sociální poradenství a poskytuje kontakt na organizace, které se protidrogovou problematikou zabývají (Vězeňská služba, online, 2020).

7. Programy zacházení

„Program zacházení je základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, zejména slouží k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu“ (Vězeňská služba, online, 2020).

Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody se musí dbát na záliby, schopnosti a dovednosti a samozřejmě na individuální přístup. Program zacházení definuje cíl působení na odsouzeného a snaží se o dosažení stanoveného cíle. Je provedena komplexní zpráva, která bere na zřetel mnoho faktorů např. délku trestu, nebo jak se dotyčný choval na nástupním oddělení. Program zacházení se vytváří u osob ve výkonu trestu odnětí svobody delší než 3 měsíce. Obsah programu zacházení má vliv např. na přemístění odsouzeného do jiné věznice (Sborník stanovisek veřejného ochránce práv – Vězeňství II., Anna Šabatová, 2019, s. 61).

V minulosti se používal termín „resocializační program“, který byl na počátku nového tisíciletí změněn na název „program zacházení“ a to z důvodu, že ne každý vězeň je po odchodu z věznice resocializován, což dosvědčuje poměrně vysoká recidiva a výraz tudíž není úplně správný (Jůzl, 2017, s. 363).

Jedním z aspektů programu zacházení je pracovní zaměření, pracovní terapie, vzdělávání, nebo další aktivity, které pomohou k lepšímu startu po odchodu z výkonu trestu. Program zacházení je zaměřen na rozvoj schopností a dovedností odsouzeného, na potřeby a problémy a jaké zájmové oblasti preferuje (Černíková a kol., 2008, s. 152). Program se sestavuje vždy individuálně a spravuje jej speciální pedagog věznice. Provádí také revize a kontrolu splněných či nesplněných cílů, a to v pravidelných časových intervalech:

- 1x za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- 1x šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou,
- 1x za dva měsíce ve výstupních oddílech (Vězeňská služba, online, 2020).

Pokud si dotyčný žádný program nezvolí, vytváří se s ním alespoň tzv. minimální program, který stanoví řád věznice. Každý odsouzený má povinnost se účastnit aktivit, které mu jsou dle programu zacházení navrženy. Programy zacházení jsou během pobytu ve výkonu trestu aktualizovány dle chování odsouzeného, nebo si i samotný může zažádat o změnu jednotlivých složek (Černíková a kol., 2008, s. 97-88). Jůzl (2017, s. 376) uvádí, že celkový rozsah minimálního programu je alespoň 20 hodin za týden a garantem bývá speciální pedagog věznice. Minimální program většinou obsahuje např. pracovní činnost

pro věznicí, sebeobslužné činnosti (domácí práce, praní, žehlení, vaření, apod.), právní minimum, základy zdravého životního stylu a hygieny.

„Program zacházení se dle Vyhlášky Ministra spravedlnosti 345/1999 Sb., § 36 dělí na:

- a) Pracovní aktivity,
- b) Vzdělávací aktivity,
- c) Speciální výchovné aktivity,
- d) Zájmové aktivity,
- e) Oblast utváření vnějších vztahů (§ 32 odst. 2).

Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí

- a) zaměstnávání,
- b) práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice,
- c) pracovní terapie, vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním (§ 32 odst. 3).

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se rozumí

- a) vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm,
- b) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),
- c) vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky (§ 32 odst. 4).

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí sociální, speciální pedagogické, psychologické a terapeutické působení vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, zaměřené zejména na:

- a) oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti,
- b) rizika a kriminogenní potřeby,
- c) osobnost odsouzeného, nebo
- d) změnu postojů, myšlení a chování odsouzeného (§ 32 odst. 5).

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným

vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených“ (§32, ods. 5).

Podle § 40, pokud odsouzeného dostatečně neuspokojují aktivity v rámci programu zacházení, může využívat následující:

- a) využití knihovny ve věznici,
- b) odběr časopisů, tisku a knih,
- c) podílet se na vydávání vlastního vězeňského časopisu,
- d) sledování televize nebo rozhlasu,
- e) účast na dalších vzdělávacích a zájmových aktivitách, které pořádá konkrétní věznice.

Důležitou roli ve vytváření programu zacházení hraje **sociální pracovník** věznice. Ten získává informace, díky kterým je možno zpracovat rodinnou anamnézu, situaci v rodině a jejich vztahy, nejvyšší vzdělání, pracovní zkušenosti, osobní a sociální vyzrállost, zjišťuje důvody, které ovlivnily vývoj odsouzeného. Dále úzce spolupracuje s rodinou, vyhledává organizace, které pomohou s integrací do původního prostředí a snaží se podporovat odsouzeného k rozvíjení a učení se dovedností (Černíková a kol., 2008, s. 220-221).

Programy zacházení jsou velmi podstatnou složkou práce s odsouzenými osobami. Nelze totiž přehlížet fakt, že většina z těchto osob se do běžné společnosti navrátí, vyjma malého procenta doživotně odsouzených osob (Biedermanová, Petras, 2011, s. 15).

8. Zaměstnávání odsouzených vězňů

Osvojení si pracovních návyků patří k nejdůležitějším podmínkám pro úspěšné znovuzачlenění se do společnosti a proces zaměstnávání je důležitou součástí resocializace. Jedním z primárních faktorů je nabytí morálních vlastností, jako je například sebekázeň a preciznost. Cílem zaměstnávání neboli pracovní výchovy je naučit odsouzeného pracovat se současnou technikou a současnými přístroji, snažit se rozvíjet jeho pracovní návyky a naučit ho pracovní morálce. Výhodou je orientace odsouzeného ve složitém pracovním systému a umožňuje mu se zaměřovat na jeho pracovní preference, schopnosti a dovednosti. Zaměstnání během výkonu trestu umožňuje odsouzenému si zpestřit jednotvárný výkon trestu. Pro odsouzeného je velkou výhodou, že den tráví čas mimo svoje ubytovací zařízení, v některých případech dokonce i mimo vězení. Evropská vězeňská pravidla o zacházení s vězni uvádí, že práce vězňů je jeden z nejhlavnějších integračních faktorů (Jůzl, 2017, s. 366, 373). Kalvodová uvádí, že práce musí být pozitivním prvkem a nikdy nesmí být použita jako trest. Správa věznice musí usilovat, aby práce bylo pro vězně dostatek a zvyšovala schopnosti vězňů (2016, s. 134).

Dle Vězeňské služby zaměstnávání vězňů:

- pomáhá osobám, aby se mohli vrátit do společnosti
- snižuje recidivu
- vězni, kteří jsou zaměstnaní, mohou platit výkon trestu ze svého platu
- vězni mohou platit škody, které napáchali během své trestní minulosti
- vězni se díky lepší kvalifikaci snadněji uplatní na trhu práce (online, 2020).

Vězeň má ze zákona § 28 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů, povinnost pracovat. Tato povinnost odpadá pouze v případě, kdy není odsouzenému přidělena práce, byl uznán dočasně pracovní neschopný, či není během pobytu ve vězení zdravotně způsobilý. Osoba je zařazena do práce po schválení ředitele věznice na základě doporučení psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka a vychovatele. Ti musí posoudit, jaká práce bude pro odsouzeného ta nejvhodnější.

Zaměstnávání odsouzených představuje jeden z hlavních faktorů k resocializaci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zaměstnání nejenže snižuje riziko možné recidivy, ale zároveň člověku umožňuje si přivydělat a začít řešit svoji finanční situaci na svobodě, která není mnohdy pozitivní. Vězni si mohou vydělat na náklady výkonu

trestu, což činí 40 % z čistého výdělku, maximálně 1500 Kč (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb.). Odsouzení mají často dluhy kvůli neplacení výživného, neplacení daní, nebo za náklady trestního řízení. Dále pomáhá odsouzenému získat nebo si udržet pracovní návyky, které jsou velmi klíčové pro zapojení se do pracovního procesu na svobodě. Pokud jsou odsouzení zařazeni do práce, mají povinnost danou práci vykonávat a jsou jim zajištěny stejné pracovní podmínky, jako ostatním pracovníkům. Cílem Vězeňské služby je snaha, aby se odsouzený po návratu z výkonu trestu uplatnil na trhu práce a obnovil si či vytvořil pracovní návyky, zavádět vícesměnné provozy, investovat finanční prostředky pro rekonstrukci stávajících pracovišť a zmapovat, které výrobní haly bude nejvýhodnější postavit. Vězni jsou do práce zařazeni s přihlédnutím k jejich kariérní minulosti a zkušenostem (Vězeňská služba, online, 2020).

Černíková a kolektiv uvádí, že vězni jsou velmi rádi, že si část svých dluhů (nejčastěji z trestné činnosti, nebo neplacení výživného) mohou splácet již během výkonu trestu (2008, s. 155).

Odměňování vězňů se řídí dle Nařízení vlády č. 361/2017 Sb. ze dne 11. října 2017, o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody. Dle druhu práce vězňům jim je přiznávána odměna:

- a) „I. skupiny, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon není potřebná odborná kvalifikace,
- b) II. skupiny, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné střední vzdělání s výučním listem nebo jiná odborná kvalifikace,
- c) III. skupiny, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné střední vzdělání s maturitní zkouškou, vyšší odborné vzdělání nebo vysokoškolské vzdělání v bakalářském studijním programu, nebo
- d) IV. skupiny, jedná-li se o práci, pro jejíž výkon je potřebné vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu.“

Dle Vězeňské služby České republiky dostávají odsouzení základní složku odměny za práci:

- a) I. skupina – 5500,- Kč,
- b) II. skupina - 8250,- Kč,
- c) III. skupina – 11 000,- Kč,
- d) IV. skupina – 13 750,- Kč (VS ČR, 2020, online).

Odsouzení nejsou v pracovním poměru a nedostávají za práci mzdu jako v běžném pracovně-právním vztahu, ale odměnu za práci. Mimo zaměstnání jsou odsouzení povinni si např. uklidit pokoj, nebo se jinak podílet na chodu věznice. Ani to jim nelze nařídít v době jejich osobního volna (Fábry, 2006, s. 79-80).

Šabatová upozorňovala na to, že od roku 2000 do roku 2016 neproběhlo navýšení odměn odsouzených osob. To proběhlo až následující rok, v roce 2017. S odkazem na statistickou ročenku Vězeňské služby uvádí, že v roce 2000 byla odměna vězně téměř 30 % průměrné mzdy mimo vězení, v roce 2013 to bylo necelých 15 %. V roce 2000 byla průměrná měsíční mzda vězňů více než 92 % minimální mzdy, zatímco v roce 2013 již pouhých 46 %. Upozorňuje na to, že pokud nebude probíhat pravidelná valorizace odměn, bude pro odsouzené zaměstnání ve výkonu trestu méně atraktivní. Díky vyšším odměnám za zaměstnání si vězni mohou platit více svých pohledávek a lze předpokládat, že vězni budou více motivováni nepáchat na svobodě další trestnou činnost (Šabatová, 2016, s. 23-24).

Za rok 2019 byla průměrná měsíční odměna pracujícího vězně 4576,- korun českých, což je o 231 korun více než předchozí rok. Ve vnitřním provozu věznice měli zaměstnaní pracující průměrnou odměnu 5 301,- Kč, ve Střediscích hospodářské činnosti odměna činila 4 220,- Kč a odsouzení zařazení u cizích podnikatelských subjektů vydělali 4 623,- Kč. Uvedené odměny jsou vyšší než v roce 2018 z důvodu změny zákona NV 361/2017 o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody (Statistická ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2019, s. 58).

Získání pracovních návyků je důležitým faktorem pro úspěšnou resocializaci a osoba na vstup na pracovní trh musí být dobře připravena. Odsouzené osoby jsou ale mnohdy nekvalifikovaní bez žádných nebo malých pracovních zkušeností a nemají potencionálnímu zaměstnavateli co nabídnout. Záznam v rejstříku trestu není tak velkou překážkou, jak by se mohlo na první pohled zdát. Jelikož mají často propuštění vězni pouze základní vzdělání, na trhu práce se uplatňují v pomocných profesích, kde zaměstnavatelé na záznam neberou ohled. Velkým problémem jsou ale často nereálná očekávání osoby ať už o finančním ohodnocení, nebo pracovních podmínkách (Koncepce českého vězeňství do roku 2025, s. 13).

Zaměstnávání odsouzených můžeme rozdělit do 4 kategorií:

- 1. Zaměstnání ve vnitřní režii:** věznice představuje práci, kde se odsouzení podílejí na chodu věznice, a to například úklidovými pracemi vně i mimo střežený areál, údržbou a drobnými úpravami budov, praním vězeňského prádla, pomocnými pracemi v kuchyni, apod. Průměrná odměna za práci ve vnitřní režii je 26,80,- Kč za hodinu.
- 2. Zaměstnání ve Střediscích hospodářské činnosti (SHČ)** je specifické v tom, že SHČ jsou samostatnými ekonomickými subjekty a de facto nemají z finančního pohledu s věznicí nic společného. Chovají se jako vlastní podnikatelský subjekt a shání si práci. SHČ mají vlastní výrobní plochy, které pronajímají soukromým subjektům a mohou dodávat potenciální zaměstnance. Průměrná odměna za práci ve Střediscích hospodářské činnosti je 31,55,- Kč za hodinu.
- 3. Vlastní výroba** jako je například kovovýroba, dřevovýroba, šití, apod. a vykonávají ji samotní odsouzení podle svojí zručnosti a kvalifikace.
- 4. Zaměstnání u soukromých subjektů** znamená, že firmy si mohou najímat odsouzené jako pracovní sílu a ti jsou placeni odměnou za práci. Jsou placeni hodinově, nebo za odvedenou práci. Práce probíhá ve střežených i nestřežených prostorách firem. Průměrná odměna za práci u soukromých subjektů je 27,- Kč za hodinu (Vězeňská služba České republiky, 2020, online).

Jak již bylo zmíněno výše, za všechny tyto 4 formy zaměstnávání odsouzení dostávají odměnu za práci. Odsouzení mají ale ve výkonu trestu i povinnosti, za které zapláceno nedostávají, a tomu se říká **práce bez nároku na odměnu**. Vězni jsou povinni uklízet společné prostory věznice, svoje ložnice nebo provádět další činnosti, které jsou nutné k udržování každodenního chodu věznice bez nároku na odměnu. Úklid se jim nezapočítává do pracovní doby. Tuto činnost vykonávají zpravidla všichni odsouzení vyjma těch, kteří nejsou k práci zdravotně způsobilí. Bývalá veřejná ochránkyně lidských práv Anna Šabatová ve svém sborníku Vězeňství II. uvádí, že na základě návštěv ve věznicích bylo zjištěno, že věznice nebyly jednotné v tom, jaké pozice jsou bez nároku na odměnu. Jinak řečeno, že některé věznice za stejné pozice odměnu vyplácely a jiné zase ne (Sborník stanovisek veřejného ochránce práv 19, Vězeňství II., 2019, s. 75).

8. 1. Výhody zaměstnávání vězňů pro firmy (zaměstnavatele)

Zaměstnávat odsouzené osoby může být pro subjekty poskytující vězňům práci v mnoha ohledech velmi výhodné a to hlavně z hlediska finančního. Nejenže vězni nemusí dostávat ani minimální mzdu, která je v současnosti 87, 30 korun na hodinu (Nařízení vlády č. 347/2019 Sb.), ale výhodných aspektů má daleko více. Je to například:

- pracovní oblečení a obutí zajišťuje příslušná věznice,
- odsouzení nemají nárok na řádnou dovolenou,
- firmy nevyplácí nemocenské dávky, v případě nemoci je nahrazen jiným odsouzeným,
- firma se může rozhodnout, že zaměstná odsouzeného s delším trestem z důvodu zapracování, protože dlouhou dobu nemusí firma zaučovat někoho jiného,
- za případu, kdy odsouzený neplní řádně své pracovní povinnosti, ho může firma okamžitě nahradit za jiného odsouzeného,
- věznice zajišťuje pracovního lékaře,
- odsouzený je ve výkonu trestu pod určitým tlakem, a proto je tím jeho pracovní morálka pozitivně ovlivněna,
- věznice se starají o mzdovou agendu (Vězeňská služba ČR, online, 2020).

Na straně druhé mají subjekty povinnost plnit následující povinnosti a to například:

- musí pracující odsouzené dopravit z věznice na pracoviště a pak zase zpět (výjimka v případě, že firma se nachází v blízkosti věznice a odsouzení mohou do práce docházet pěšky),
- subjekt musí zajistit odsouzeným stravu na pracovišti,
- firma provádí občasnou kontrolu počtu zaměstnanců,
- na pracovišti musí být jedna odpovědná osoba, která na odsouzené dohlíží,
- firma musí dodržovat přísná bezpečnostní opatření (Vězeňská služba ČR, online, 2020).

8. 2 Aktuální stav

Aktuálně je zaměstnáno 53, 4 % vězňů, což činí 7663 osob (Vězeňská služba České republiky, online, stav k 13. 7. 2020). Nutno ale zdůraznit, že do zaměstnanosti jsou řazeni i odsouzení, kteří jsou součástí vzdělávacích a terapeutických programů, jejichž dotace výuky je minimálně 21 hodin za týden a osoby, které pracují na zajištění každodenního provozu věznice bez nároku na odměnu. Kdybychom spočítali odsouzené, kteří vykonávají práci za odměnu, skutečná zaměstnanost vychází kolem 40 %. Mluvíme o tzv. reálné zaměstnanosti (Koncepte českého vězeňství do roku 2025, s. 10). Anna Šabatová ve svém šetření zjistila, že ačkoliv byla oficiální zaměstnanost uváděná jako 58, 4 %, reálná zaměstnanost v uváděném období byla dokonce 34,8 % (2016, s. 21).

V roce 2019 se účastnilo vzdělávacích programů 976 osob, na práci bez odměny v rámci programu zacházení 562 odsouzených a do terapeutických programů bylo zařazeno taktéž 562 osob. Tyto programy jsou poskytovány vězňům pro jejich budoucí zaměstnání ve formě kurzů, učebních oborů, nebo zaučování na jiné pracovní pozice. V roce 2019 pracovalo za finanční odměnu 8 614 vězňů, oproti roku 2018 pracovalo za odměnu 8 858 odsouzených z celkového počtu 14 790 zaměstnavatelných vězňů způsobilých k výkonu práce. Za rok 2019 se tedy počet zaměstnaných odsouzených snížil o 244, což je o 2,8 % méně než za předchozí rok. Osoby byly jako předešlé roky zařazovány do vnitřního provozu, vnitřní výroby, do Střediska hospodářské činnosti, nebo u cizích subjektů uvnitř i mimo prostory věznice (Statistická ročenka VS ČR za rok 2019, s. 57).

Hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání vězňů vykonává Vězeňská služba ČR ve Středisku hospodářské činnosti Vězeňské služby ČR, a to na základě ustanovení § 23b zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Tohoto roku, vykonávalo hospodářskou činnost celkem 27 organizačních složek VS.

Tab. 1: Přehled zaměstnanosti v letech 2011-2019

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
procentuální zaměstnanost	50,1 %	49 %	57,5 %	48,9 %	44,9 %	50,4 %	56,2 %	59,9 %	58,7 %
počet zaměstnaných odsouzených	6 734	6 377	5 367	5 463	6 021	7 606	8 449	8 858	8 618
odsouzení zaměstnaní v provozovnách SHČ VS ČR	1 650	1 373	1 497	1 679	1 720	2 999	3 457	4 191	4 181
odsouzení zaměstnaní u podnikatelských subjektů	2 548	2 454	1 466	1 328	1 646	1 954	2 265	1 906	1 605
celkový počet vězňů	23170	22644	16645	18658	20866	22481	20789	20215	19717

(zdroj: Statistická ročenka VS ČR za rok 2019, online, 2020)

8. 3 Zaměstnávání dle koncepce vězeňství do roku 2025

V následujících letech je pro VS prioritní pokračovat v zaměstnávání osob u cizích subjektů a ve Střediscích hospodářské činnosti. Jedním z problémů je fakt, že existuje malý počet věznic, které mají vhodné výrobní prostory. Pokud je mají, jsou velmi často ve špatném stavu, jsou zastaralé, nebo je zde nevyhovující technika. Je tedy nutné zajistit financování do nových, vhodných prostor. Špatná je též provázanost vzdělávacího systému VS ČR s potřebami vězňů. Je velmi složité zkorigovat zkušenosti a dovednosti odsouzených (často se jedná o osoby pouze se základním vzděláním), požadavky trhu práce s výrobní činností spolupracujících subjektů. Vězni jsou často nuceni se rozhodnout, zda nastoupit na učiliště a zajistit si lepší start na trhu práce po propuštění, nebo se nechat zařadit do práce a začít si vydělávat již ve výkonu trestu. Velmi důležitou roli zde sehrává i management jednotlivých věznic, který by se měl orientovat na pracovním trhu v daném regionu, a mohou pracovní poptávku přizpůsobit možnostem vězeňského zařízení.

Seznam konkrétních cílů:

Zajištění dostatečné kapacity a možností pro věznice je jednou z nejdůležitějších potřeb k zajištění zaměstnávání vězňů. Jelikož se jedná o zákonem danou povinnost je tedy

i povinností jednotlivých věznic tyto kapacity zajistit. Pokud kapacity zajištěny nebudou, vězni nebudou moci pracovat, neosvojí si základní pracovní morálku a tím pádem je velmi pravděpodobná recidiva. Hlavním nástrojem pro dosažení tohoto cíle je budování nových výrobních hal v areálu nebo v blízkosti věznice a úzká spolupráce s Vězeňskou službou České republiky a Ministerstvem spravedlnosti České republiky.

Provázání vzdělávání a zaměstnávání je v současnosti velice komplikované, protože neexistuje provázanost vzdělávacího procesu s reálnými potřebami zaměstnávání vězňů. Rekvalifikační kurzy budou přizpůsobeny pracovnímu trhu, a to jak ve výkonu trestu, tak po jeho ukončení. Vzdělávací programy by se měli otevírat takové, aby splňovaly požadavky na nedostatkové profese na trhu práce.

Podpora vlastní činnosti věznic v rámci středisek hospodářské činnosti vychází ze zahraničních modelů. Ty budou hledat mezery na trhu a rozšiřovat vlastní výrobu. Usiluje se zde o znovuoobnovení zemědělské činnosti a chovu užitkových zvířat. Jedná se např. o vlastní pekárnu, chov včel, restauraci, která zaměstnává vězně, či výrobu dárkových předmětů. Díky tomu si jsou jednotlivé věznice schopny vydělat na svůj provoz. Bude také potřeba navýšení kapacit personálu na dohled zaměstnaných vězňů a jejich doprava do zaměstnání mimo prostory věznice. Využívat se bude elektronické sledování osob z práce a do práce a na nestřežených pracovištích a snažit se o zajištění spoluúčasti zaměstnavatelů, pro které je zaměstnávat vězně velice výhodné.

V následujících letech se také bude muset změnit vykazování zaměstnanosti vězňů. Jak již bylo zmiňováno výše, jako osoby zařazené do práce se berou i ty, kteří se účastní vzdělávacích či terapeutických aktivit v rozsahu alespoň 21 hodin týdně a to lze považovat za zkreslující. Je nutné vytvořit metodiku, která bude informovat o skutečném stavu zaměstnanosti. Posledním z cílů je zlepšení možností zaměstnávání osob po odchodu z výkonu trestu odnětí svobody. Panuje všeobecné povědomí, že získání pracovních návyků ve věznici je primární schopností pro úspěšnou resocializaci na svobodě. (Koncepte vězeňství do roku 2025, s. 14- 20)

8. 4 Zaměstnání ve vybraných věznicích

V této kapitole budou uvedeny konkrétní příklady zaměstnávání v určitých věznicích, abychom si dokázali představit, jaký typ činnosti je ve výkonu trestu nejčastěji provozován.

V roce 2018 začala věznice v Břeclavi spolupracovat s firmou UNIKOV Steel spol. s.r.o. Odsouzení kompletují kovové součástky a z těch pak následně zahradní nábytek. Firma byla se spoluprací velmi spokojena, a proto se rozhodla svoje pracoviště ve věznici Břeclav rozšířit (Vězeňská služba, online, 2020).

Věznice Světlá nad Sázavou, jakožto jediná ryze ženská věznice v České republice vykazuje velmi vysokou míru zaměstnanosti práceschopných odsouzených. Nejaktuálnější zpřístupněná data z konce roku 2019 uvádí, že věznice dosahuje až 76% zaměstnanosti. Uvnitř věznice je provozováno Call-centrum firmy Conectart s.r.o. S věznicí spolupracuje celkem 10 subjektů, z toho asi nejznámější jsou Kostelecké uzeniny (Vězeňská služba, online, 2020). Dále je to firma Kawe manufacture, která spolupracuje i s věznicemi v Bělušicích, v Heřmanicích, ve Všehrdech, v Oráčově, v Příbrami, v Novém Sedle a v Horním Slavkově. Zaměřuje se na ruční kompletace, ruční montáže, balení a expedici výrobků (Kawe, online, 2020).

Ve věznici Odolov odsouzení vyrábí a opravují hudební nástroje, jako jsou například housle a xylofony, které následně dodávají do základních uměleckých škol. Někteří vězni mají s prací se dřevem už zkušenosti, jiní se řemeslu naučí až v odolovské dílně. Jeden z odsouzených si dokonce po ukončení výkonu trestu otevřel vlastní dílnu na výrobu houslí (Český rozhlas, online, 2020).

Mírovská věznice vykazuje přibližně 60% zaměstnanost odsouzených. Vězni vyrábí kancelářský a interiérový nábytek pro soukromý i státní sektor. Nejvýznamnější firmou, která odsouzeným poskytuje práci je Siemens. Odsouzení brousí a leští slitiny, apretují hliník, apod. (Vězeňská služba, online, 2020).

Zajímavou pracovní činnost vykonávají někteří vězni v „otevřené věznici“ v Jiřicích. Od srpna loňského roku byl spuštěn projekt „Tlapka v dlani“, kdy několik odsouzených/cvičitelů učí štěňata povelům. Ty by pak měli být připraveni absolvovat výcvik pro vodící psy. Nejenom že se jedná o záslužnou a velmi náročnou činnost, ale přítomnost štěňat uvolňuje napětí mezi odsouzenými a má blahodárny vliv na jejich psychiku (Vězeňská služba, online, 2020).

8. 5 Pomoc odsouzených osob v době nouzového stavu v České republice

Nouzový stav, který byl v České republice vyhlášen Vládou ČR z důvodu výskytu koronaviru na našem území, trval v období od 12. března do 17. května 2020. Ačkoliv si sami vězni procházeli náročným obdobím z důvodu nemožnosti návštěv rodinných

příslušníků, přesto se rozhodli pomáhat v různých odvětvích, kde to bylo nejvíce potřeba. Na začátku nouzového stavu se celý svět potýkal s nedostatkem ochranných pomůcek a odsouzení v českých věznicích se chopili pomoci.

Výroba ochranných pomůcek

Do boje proti šíření onemocnění COVID-19, kvůli kterému byl v České republice vyhlášen nouzový stav, se zapojili i čeští vězni pod výzvou „Moje rouška chrání tebe, tvoje rouška chrání mě.“ Mnoho věznic začalo šít ochranné pomůcky, zejména bavlněné roušky. Šicí stroje jsou využívány v rámci brigádnické činnosti, či stroje zapůjčili, nebo věnovali sami příslušníci Vězeňské služby. Tyto ochranné pomůcky byly šity zejména pro vězně, zaměstnance, rodinné příslušníky zaměstnanců Vězeňské služby a seniory. Zapojeny byly téměř všechny věznice v republice. V pardubické věznici vězni také vyráběli plexi štíty pro zdravotníky. Jenom ve věznici ve Světlé nad Sázavou bylo vyrobeno více než 400 000 roušek, které putovaly k vězňům, zaměstnancům věznice, do domovů pro seniory, pro zaměstnance obchodů a lékáren. Generální ředitel VS této věznici udělil ocenění a předal finanční poděkování (oficiální facebooková stránka Vězeňské služby, online, 2020).

Dne 25. 3. 2020 věnovala vězeňská služba 1 500 roušek pro zaměstnance České pošty s.p., které nedostatek ochranných pomůcek dlouhodobě trápil (Vězeňská služba, online, 2020).

Odsouzení jako operátoři na informační lince 1212

Na národní lince 1212 byly poskytovány informace široké veřejnosti týkající se nového typu koronaviru a onemocnění COVID-19. 7 vězňů z věznice Vinařice, kteří splnili předpoklady, bylo proškolen a poskytovalo volajícím potřebné informace. Vinařická věznice, ve které provozuje společnost A-GIGA své call-centrum, v březnu a dubnu pomáhalo na informační lince 1212. Tato linka byla hodně přetížená, a proto se firma A - GIGA rozhodla touto cestou vypomoci (oficiální facebooková stránka Vězeňské služby, online, 2020). Vinařická věznice již od roku 2010 spolupracuje s firmou A-GIGA, která od prvního roku do současnosti zaměstnala více než 700 vězňů. Ti jsou zde zaměstnávání v call centru na pozici již zmiňovaných operátorů. Dle slov jednatelky A-GIGA s.r.o. Věry Babišové nabízí firma odsouzeným práci v call centru i po ukončení výkonu trestu. Dle svých statistik mají poloviční míru recidivy, než je v České republice běžné (ČT 24, Události, komentáře ze dne 12. 7. 2019).

8. 6 Pracovní terapie

Podle Matouška (2003, s. 160) se jedná o práci, která je součástí podpůrných, léčebných, nebo výchovných programů. Jedním z cílů je smysluplné trávení volného času, zajištění činností, které jsou nutné ke každodennímu provozu zařízení, kde klienti žijí a nacvičování pracovních dovedností, které by mohli být klientovi k užítku po opuštění zařízení. Pracovní terapie by měla klienta učit schopnosti komunikace s okolím, spolupráce s dalšími lidmi na pracovišti a snaha o pozitivní sebehodnocení klienta.

Pracovní terapie neboli ergoterapie je „obor, který prostřednictvím smysluplného zaměstnávání usiluje o zachování a využívání schopností jedince potřebných pro zvládnutí běžných denních, pracovních, zájmových a rekreačních činností u osob jakéhokoli věku s různým typem postižení (fyzickým, smyslovým, psychickým, mentálním nebo sociálním znevýhodněním) a plně respektuje jeho možnosti a osobnost“ (Česká asociace ergoterapeutů, online, 2020).

Pracovní rehabilitací se rozumí zapojení klienta do práce v chráněném prostředí a na volném pracovním trhu. V první řadě je nutné zjišťovat klientovy pracovní schopnosti, pracovní motivace, poradenství a další poskytování informací o pracovních nabídkách, nacvičování pracovních dovedností, hledání práce a podpora v případě, že klient už zaměstnání má (Matoušek, 2003, s. 160).

Hlavními cíly pracovní terapie jsou:

- upevňovat a zlepšovat fyzické a psychické zdraví prostřednictvím zaměstnání či jiné smysluplné aktivity,
- motivovat osobu naplňovat svoje sociální role,
- umožnit zapojení osoby do aktivit v jejím přirozeném prostředí či v komunitě,
- snaha o udržení či obnovení kompetencí pro realizaci každodenních činností (Česká asociace ergoterapeutů, online, 2020).

V květnu 2018 byla slavnostně otevřena okrasná zahrada ve věznici Bělušice, kterou odsouzení budovali již od roku 2007 v rámci pracovní terapie. Od tohoto roku se budovala okrasná brána, jezírko, chodníky a za poslední dva roky okrasná zahrada, při jejímž zvelebování pomáhalo 68 vězňů, kteří odpracovali více než 7000 hodin. Prostory slouží k realizaci návštěv, ale i k aktivitám odsouzených, porad vedení věznice apod. (Vězeňská služba, online, 2020).

8. 7 Trvale pracovně nezařaditelní

Velmi důležité v rámci této kapitoly o zaměstnávání odsouzených je zmínit osoby trvale pracovně nezařaditelné. Jedná se o osoby, které z individuálních důvodů nejsou schopny vykonávat zaměstnání. Ačkoliv ve výkonu trestu je povinnost pracovat, tato skupina je této povinnosti zproštěna. Řadíme sem osoby nad 65 let, osoby které byly uznány jako invalidní a osoby, jejichž zdravotní stav je natolik špatný, že neumožňuje pracovní zařazení (Štěrbá, 2007, s. 98). Jedná se tedy o osoby se zdravotním postižením, postižením pohybového ústrojí, osoby s duševní nemocí, nebo i zdraví senioři (Šabatová, 2016, s. 32).

Tyto osoby jsou umístěny do specializovaných oddělení. Bajcura (1999, s. 24) uvádí, že hlavní účel specializovaných oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné je oddělené zacházení se zřetelem na jejich zvláštnosti z hlediska věku a zdravotního stavu. Individuální přístup a psychoterapeutické zacházení jsou hlavní složkou práce s nimi a programy zacházení jsou přizpůsobeny jejich specifikům. Ty jsou zaměřeny na vzdělávací, zájmovou a terapeutickou oblast.

Osoby trvale pracovně nezařaditelné mají jistá specifika oproti ostatním odsouzeným. Jsou to například:

- méně narušené osoby musí mít oddělené ubytování od více narušených,
- musí být také odděleni kuřáci od nekuřáků,
- kontrola počtu vězňů se koná vždy uvnitř cely (Štěrbá, 2007, s. 98),
- lze jim také ukládat pouze některé druhy kázeňských trestů (§ 69, ods. 2 zákona o výkonu trestu).

Hlavní specifika odsouzených trvale pracovně nezařaditelných můžeme nalézt například v typu ubytování, jako jsou jednopatrové postele, nebo polohovací lůžka, stravování (diety na doporučení lékaře), lepší zdravotní péče (například věznice může zajistit zdravotní rehabilitace), ukládání kázeňských trestů, používání donucovacích prostředků, možnost mít dvě skřínky apod. Mimo jiné nejsou na těchto odděleních zamykány koupelny z důvodu nutnosti většího dodržování hygieny (např. kvůli možné inkontinenci). Pokud lékař doporučí, je možnost i pracovní terapie (Svoboda Hoferková, Raszková, 2015).

9. Vzdělávání ve výkonu trestu

Vzdělávání ve věznicích je neodmyslitelnou součástí při práci s odsouzenými osobami a napomáhá k dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody. **Vzdělávání** Mužík definuje jako proces, jehož prostřednictvím si jedinec osvojí činnosti a poznatky, které učním přetvoří na vědomosti, schopnosti, dovednosti a návyky (Mužík, 2004, s. 13). Dále uvádí, že potřeba poznání a vědomosti je nástrojem k řešení různých problémů a úkolů v životě a je jednou z nezákladnějších lidských potřeb (s. 16-17). Dalším důležitým pojmem je **andragogika** neboli vzdělávání dospělých. Andragogiku definuje Beneš jakožto vědní disciplínu, která se zaměřuje na veškeré aspekty a zvláštnosti, které vzdělávání dospělých osob přináší (2003, s. 13). Postupy andragogické vědy jsou velmi důležité při práci s odsouzenými z důvodu věkového rozložení vězňů. Aby bylo vzdělávání ve VTOS efektivní je zapotřebí dodržovat některé aspekty vzdělávání dospělých. Mužík uvádí, že andragogika je:

- nutný doprovodný jev života,
- zaměřena na potřeby klienta,
- učení se potřebných věcí do života,
- cíl a obsah výuky jsou zaměřeny na vzdělávací potřeby klienta (2004, s. 30-31).

Velmi důležitým oborem, který navazuje na vzdělávání a andragogiku obecně v souvislosti se vzděláváním odsouzených osob je **penitenciární pedagogika**. Dle Černíkové (2008, s. 12) se jedná o vědní obor, který se zaměřuje na edukaci ve vězeňském prostředí a jeho zvláštnostmi. Zabývá se motivací, cílem, uplatněním, apod. Využívá metody a poznatky z obecné a speciální pedagogiky. Jůzl (2017, s. 287) dále uvádí, že penitenciární pedagogika má připravit odsouzeného na běžný život po ukončení trestu odnětí svobody.

Jejími hlavními úkoly jsou:

- a) čerpat poznatky ze speciální a obecné pedagogiky, které se dají uplatnit v penitenciární praxi a penitenciární výchově.
- b) získávat další poznatky z vlastního výzkumu a praxe.
- c) zpracovat standardy penitenciární výchovy, které budou v souladu s koncepcí vězeňství a politikou státu.
- d) přinášet podněty ke změně a k úpravám v oblasti výkonu trestu odnětí svobody (Černíková, 2008, s. 13).

Elisabeth Fryová, která žila na přelomu 18. a 19. století, zasvětila celý svůj život boji za zlepšení podmínek žen ve vězení. Navštěvovala tyto věznice, kde chovankám četla z Bible, pořádala pro odsouzené školu šití a školu pro děti odsouzených. Šířila myšlenku, že po propuštění má člověk, který se ve vězení vzdělával, má větší šanci zařadit se mezi zaměstnané lidi a začít nový život (Španková, 2013, s. 125).

Hlavním cílem vzdělávání je zařazení propuštěné osoby do běžného života po odchodu z výkonu trestu. Aktivita jsou zaměřeny na získání základního vzdělání, výučního listu nebo doučení některých konkrétních aktivit pomocí kurzů, seminářů a přednášek. „Vzdělání patří mezi nejdůležitější a neúčinnější resocializační nástroje.“ (Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 22).

Jůzl (2017, s. 364-365) uvádí, že dle statistik se ve výkonu trestu nachází osoby, které jsou málo nebo vůbec vzdělané, ale i středoškoláci a vysokoškoláci. Ve vězeňské praxi je pravidlo, že čím vyšší vzdělanost, tím nižší počet osob ve výkonu trestu. Je tedy zřejmé, že vzdělávání má ve vězeňském prostředí ohromný význam, zejména kvůli stále časté recidivě.

Španková (2013, s. 86) se odkazuje na článek č. 28 vydaný Radou Evropy, která doporučuje klást **důraz v těchto oblastech**:

- výchovu a vzdělávání pokládá za samozřejmou součást vězeňského systému, přičemž vzdělávání má mít stejné postavení jako pracovní činnost a vězni nesmí být finančně či jinak znevýhodněni za svou účast na vzdělávacím programu.
- každá věznice musí mít knihovnu, která je vhodně a dostatečně vybavená knihami, médii (tisk) či jinými vzdělávacími zdroji.

„Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se dle § 36 odst. 4 vyhlášky, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, rozumí:

- a) vzdělávání organizované středním odborným učilištěm,
- b) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),
- c) vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky“ (Koncepce vězeňství do roku 2025, s. 24).

Hála uvádí, že ve věznicích se vyskytuje tzv. funkční negramotnost, kdy odsouzený není schopný jednat ve styku se společností. Jsou to například kontakty s institucemi, soudy, sociálními kurátory a vyplňování formulářů. Vězeňská služba se snaží funkční negramotnost řešit pomocí specializovaných kurzů a praktických nácviků, nebo pomocí sociálního pracovníka či vychovatele při komunikaci s vedením věznice (2005, s. 136-140).

9. 1 Formální a neformální vzdělávání

Vzdělávání ve věznicích rozděluje Vězeňská služba na **formální** a **neformální**. Vězeňská služba zajišťuje formální vzdělávání v rámci svých školských vzdělávacích středisek (ŠVS), středních odborných učilišť Vězeňské služby ČR a dále ve spolupráci s ostatními školskými subjekty, soukromými i státními. Jedná se o základní školy, střední odborná učiliště, střední školy, vyšší odborné školy a univerzity. Každý odsouzený, který řádně ukončí vzdělávání, získá doklad o dosaženém vzdělání. Velkou výhodou je, že potenciální zaměstnavatel na dokladu nepozná, že ho dotyčná osoba získala ve výkonu trestu, což by uchazeče o práci mohlo stigmatizovat. Formální vzdělávání se rozděluje na primární (základní vzdělávání), sekundární (středoškolské) a terciární (vysokoškolské).

V rámci neformálního vzdělávání se uskutečňují vzdělávací aktivity, které jsou v rámci programu zacházení. Jedná se o odborné, všeobecné a rekvalifikační kurzy. Podobě jako u formálního vzdělávání, na konci řádně dokončeného vzdělávání, osoby získají doklad o jeho zdárném absolvování (Statistická ročenka Vězeňské služby 2019, s. 155).

Střední odborné učiliště

Střední odborné učiliště Vězeňské služby České republiky (dále „SOU“) bylo zřízeno v roce 1992 a zařazeno do sítě škol České republiky byl v roce 1996 a navázalo přímo na činnost minulého učiliště Sboru nápravné výchovy, které bylo zařazeno do sítě škol již v roce 1983. V šedesátých letech minulého století se začínaly konat v tehdejších nápravně-výchovných ústavech ministerstva spravedlnosti (NVÚ) pro odsouzené různé formy vzdělávání. Prvním z nich byl NVÚ Libkovice, kde si vězni mohli vybrat ze čtyř učebních oborů. NVÚ mělo snahu organizovat další formy vzdělávání. Vzešel v platnost nový zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který umožnil, aby osoba ve výkonu trestu získala s ohledem na svůj věk, schopnosti a délku trestu, vzdělání.

V roce 1980 nemělo 56 % vězňů žádnou profesní kvalifikaci. Vzdělávání se uskutečňovalo ve formách učebních oborů s výučním listem, zaučení, zvýšení kvalifikace formou kurzů, zaškolovací a doškolovací kurzy a kurzy technického minima. Otevíraly se učební obory např. výroba konfekce, strojírenská výroba, důlní provoz, elektrotechnická výroba, stavební výroba se zaměřením na malířské a natěračské práce či oprava obuvi (Příloha časopisu České vězeňství 3-4/1998, s. 2-9).

SOU je velice zajímavou součástí Vězeňské služby České republiky. Současným ředitelem je Mgr. Josef Polcer a sídlí na Praze 4. Osoby ve výkonu trestu si zde mohou doplnit základní vzdělání či získat výuční list na středním odborném učilišti, který jim dopomůže k lepšímu startu na svobodě. Probíhají ve standardní délce učebního oboru 2 až 3 roky. Dále jsou nabízeny kurzy s menší hodinovou dotací. Velkou výhodou je, že odsouzení, kteří se vzdělávají v denní formě studia, mají příspěvek na stravu a je na ně nahlíženo jako na pracovní zařazené. Nemusí tudíž ani platit výkon trestu. V případě, že budou studovat vzorně a budou si řádně plnit studijní povinnosti, mohou získat kázeňskou odměnu (Vězeňská služba České republiky, online, 2020).

Střední odborné učiliště má několik odloučených pracovišť, tzv. školská vzdělávací střediska (ŠVS), jedná se o:

- ŠVS Heřmanovice,
- ŠVS Pardubice,
- ŠVS Plzeň,
- ŠVS Rýnovice,
- ŠVS Stráž pod Ralskem,
- ŠVS Světlá nad Sázavou,
- ŠVS Valdice,
- ŠVS Všehrady,
- ŠVS Kuřim.

Každé pracoviště nabízí rozdílné zaměření učebních oborů a také se liší, zda se jedná o mužskou či ženskou věznici. Například ve **ŠVS Světlá nad Sázavou**, kde je věznice ženská, jsou nabízeny tyto učební obory a kurzy:

- Učební obor Provozní služby: probíhá formou denního studia a trvá 2 roky. Na konci jsou závěrečné zkoušky a obdržení učňovského listu. Tento obor je určen pro osoby, které chtějí pracovat ve veřejných zařízeních, jako jsou jídelny, nemocnice, hotely, ubytovny, s výukou vaření, úklid, práce na počítači apod.

- Kurz anglického jazyka: probíhá 5 měsíců, je ukončen závěrečným testem a úspěšné absolventky získají certifikát.
- Kurz základní škola: probíhá 10 měsíců.
- Další obory a kurzy: Učební obor šití prádla, Kurz základy práce s počítačem, Kurz základy první pomoci a ošetřovatelství, Keramika a Kurz českého jazyka pro cizince (Vězeňská služba, online, 2020).

Ve ŠVS Plzeň byla velká poptávka po technických oborech. Je nabízen jeden učňovský obor a další kurzy:

- Studijní obor Strojírenské práce: jedná se původně o tříletý učební obor, který je nově zkrácen na dva roky. Po týdnu se střídají teoretické a praktické bloky. Absolventi se uplatní v kovovýrobě, jako údržbáři či jako zámečníci.
- Kurz Dělník v elektrotechnice: kurz probíhá 5 měsíců a koná se 5 dní v týdnu. Žáci získají povědomí o elektrotechnice, naučí se zapojovat obvody a opravovat malou elektroniku.
- Celoživotní vzdělání: probíhá 10 měsíců, při kterých si žáci osvojí mnohé informace z oblasti ekonomie, zeměpisu a ekologie.
- Další obory a kurzy: Informační a komunikační technologie a Německý jazyk (Vězeňská služba, online, 2020).

Kromě klasických učebních oborů je ve věznici Stráž pod Ralskem možnost kurzu a následná práce, projektování a následná tvorba na 3D tiskárnách, které v posledních letech zaznamenaly velký rozmach (Elektronická platforma pro vzdělávání dospělých v Evropě, online, 2020).

Základní vzdělávání

Kalvodová uvádí, že doplnění základního vzdělávání ztrácí v dnešní době význam, neboť jen malé procento lidí ho dnes nemá. V roce 2014 bylo ve výkonu trestu pouze 39 osob bez základního vzdělání, což činí 0,24 % a 365 osob (2,22 %) základní vzdělávání nedokončilo (Kalvodová, 2016, s. 137-138).

Univerzitní vzdělávání

Od roku 2008 se vězni mohou vzdělávat na **Katolické-teologické fakultě Univerzity Karlovy** v oboru teologické nauky v kombinované formě. „Studium těmto lidem umožňuje vrátet se zpět k normálnějšímu životu, jaký vedli před tím, než skončili ve vězení. Toto je naprosto konkrétní a smysluplný příspěvek k adaptaci osob po výkonu trestu do společnosti,“ podotkl tehdejší koordinátor celého projektu ThLic. Mgr. Jaroslav Lorman, Th.D., v roce 2014 pro online magazín Univerzity Karlovy (iForum, 2020, online). Bakalářský stupeň studia trvá čtyři roky a odsouzení platí 10 000 korun za akademický rok (KTF UK, online, 2020). Po prvním roce pilotního projektu magazín E15 publikoval rozhovor se dvěma vězni, kteří byli umístěni v pankrácké věznici, kam se nechali oba přeložit kvůli možnosti studia na teologické fakultě. Oba mají již jednu vysokou školu vystudovanou a úspěšně prošli přijímacím řízením na distanční studium na KTF. Jeden ze studentů by se rád stal pomocníkem na fáře a druhý učitelem na škole, neboť na konci studia získá i pedagogickou aprobaci (E15, 2020, online). V současné době se dle koordinátorky Celoživotního vzdělávání na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy Zuzany Matisovské vzdělává v pankrácké věznici celkem 22 studentů, z toho v září 2019 nastoupilo 11 nových studentů.

Další velmi zajímavou nabídku na možnost vzdělávání poskytuje **2. lékařská fakulta univerzity Karlovy** v Praze. Ta nabízí ženám obor „Všeobecná zdravotní sestra“ a „Ošetrovatelství“ v kombinované formě studia. Poskytuje se odsouzeným ženám, které momentálně pobývají ve Vazební věznici Praha - Ruzyně. Ženy se účastní přednášek a následně si informace doplňují v rámci samostudia. Materiály jsou jim poskytovány v písemné, nebo v elektronické podobě (Statistická ročenka Vězeňské služby 2019, s. 155).

V roce 2004 byl spuštěn projekt pod záštitou **ekonomicko-správní fakulty na Masarykově univerzitě** v Brně. Odsouzení měli možnost studovat v bakalářském i magisterském studijním programu obory Regionální rozvoj a cestovní ruch a Management. V roce 2008 nastoupilo do prvního ročníku pět odsouzených mužů a jedna žena. Odsouzení si sami platí školné, které činí v průměru dvacet tisíc korun za jeden semestr (MUNI, online, 2020). Dle tiskové mluvčí věznice v Brně byl projekt ukončen, protože Masarykova univerzita neobdržela další grant na realizaci projektu.

9. 2 Vzdělávání dle Koncepce vězeňství do roku 2025

Vězeňská služba je přesvědčena, že pracovní uplatnění odsouzeného ve věznici i po ukončení výkonu trestu bude daleko vyšší díky dobrému vzdělání a je zapotřebí ho podporovat. Investice do vzdělávání jsou velice přínosné i pro stát, neboť z průzkumu OECD vyplývá, že vzdělanější populace přivádí státu větší příjmy, tudíž i pro stát je velmi výhodné do tohoto odvětví investovat. Umožnění dobrého vzdělání umožní osobám lepší možnosti na trhu práce.

Hlavním strategickým cílem je vytvořit účinný systém vzdělávání, který bude účelně propojen s možnostmi na trhu práce a má přesah tuto možnost využívat i po ukončení trestu. Je důležité, aby se vězni mohli vzdělávat v učebních oborech, ve kterých najdou uplatnění i nadále. Český statistický úřad uvádí, že v roce 1993 byl počet vysokoškolsky vzdělaných osob 647 500 a v roce 2018 to bylo již 1 730 900 osob (online, 2020). Celková vzdělanost v České republice enormně stoupá. Je proto nezbytně nutné, aby v tomto trendu pokračovali i odsouzení a byli tak schopni konkurenceschopnosti na trhu práce.

Vězeňská služba chce v rámci příštích let přilákat do VS odborníky, protože jenom vysoce kvalifikovaní odborníci mohou s odsouzenými pracovat kvalitně a zvýšit tak jejich profesní kvalifikaci. Z tohoto důvodu bude VS do budoucna zřizovat nová pracovní místa, bude vynakládat finanční prostředky na zvyšování platů svých stávajících zaměstnanců a bude dbát na jejich další vzdělávání. (Koncepce vězeňství do roku 2025, online)

9. 3 Edukační činnost NNO ve věznicích

NNO vykonávají ve věznicích důležitou funkci. Jejich pracovníci dochází většinou jednou, či vícekrát do měsíce do věznice a poskytují sociální poradenství. Často také pokračují v kontaktu i po odchodu z věznice. Zaměřují se zejména na oblast drogové problematiky či vykonávají edukační činnost s odsouzenými a připravují je na život po odchodu z výkonu trestu. Zaměřují se na oblasti dluhové problematiky, nácvik dovedností, pomoc při řešení záležitostí na úřadech, pomoc a podporu při hledání ubytování, předcházení sociální exkluze, či sanační služby spolupracující s rodinou (Vězeňská služba, online, 2020).

V roce 2018 probíhalo vyhodnocení plánu činnosti VS ČR v protidrogové politice. NNO poskytovaly intervence v oblasti protidrogové služby ve 31 věznicích, celkem uskutečnily 1581 a pracovaly s 9726 klienty. Organizace, které poskytují služby v této

oblasti jsou například Podané ruce o.p.s, Laxus, z.s., Sananim, z.s., Centrum protidrogové prevence a terapie, o.p.s., Most k naději, o. p.s., Prevent, z.ú., Drug-out Club, z.s., Magdalena, o.p.s. (Vyhodnocení plánu činnosti VS ČR v protidrogové politice, 2019).

Neziskové organizace nejednají pouze na poli drogové problematiky. Existují organizace, které spolupracují s odsouzenými ve výkonu trestu a následně ho podporují po odchodu z něj. Jednou z nejznámějších je **Centrum Rubikon**. Jedná se o nestátní neziskovou organizaci, která pomáhá osobám s trestní minulostí. Podporuje osoby v získání a udržení si práce a řešení jejich dluhů. Dle výsledků za rok 2019 pracovníci z centra Rubikon v tomto roce docházeli do 24 věznic a 777 osob připravovali na výstup z věznice. 37 % klientů naváže po výstupu z výkonu trestu s organizací kontakt. Od roku 2012 se jim podařilo zaměstnat bezmála 1309 osob, přičemž 69 % klientů setrvá po zkušební době. Spolupracují s více než 350 zaměstnavateli. Organizují také tzv. „pohovory na nečisto“, kde si mohou vězni zkusit, jak takový pracovní pohovor vypadá a jak mluvit s potenciálním zaměstnavatelem o kriminální minulosti či exekucích (Rubikon, online, 2020).

V roce 2016 začala organizace Rubikon ve spolupráci s VS ČR, Probační a mediační službou a Runczech organizovat každoroční běh s názvem Yellow Ribbon Run-uteč předsudkům, který má poukázat na problém stigmatizace osob, kteří vyšli z VTOS. 50 % českých zaměstnavatelů požaduje při nástupu do pracovního poměru výpis z rejstříku trestu a většina z nich odmítne osobu s trestní minulostí zaměstnat. Ačkoliv je osoba motivovaná změnit svůj život k lepšímu, často kvůli své trestní minulosti nezíská práci a je nucena se opětovně uchýlit k trestné činnosti, která vede k návratu do vězení. Každoročně vybíhají vězni, zaměstnanci vězeňské služby, blízcí, známí, odborníci ale i široká veřejnost se žlutou služkou na dresu, která má symbolizovat návrat na svobodu a zdárné začlenění do společnosti. Symbolizuje naději na druhou šanci bývalých vězňů (Yellow Ribbon, online, 2020). Další významnou organizací v pomoci současným a bývalým vězňům je **Občanské sdružení Za branou**. Posláním tohoto občanského sdružení je podpora a pomoc osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo po odchodu z něj, snížení rizika možného sociálního propadu a prevence recidivy. Podporuje úspěšnou resocializaci osob, které se vrací do běžného života. Jedním z hlavních cílů je znovunavázání kontaktu s rodinnou a obnovení jejich vztahu. Nabízí odborné sociální poradenství, psychologickou a právní pomoc. Nabízí sociálně-terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv a při obstarávání osobních záležitostí. Zajímavým formátem je i svépomocná skupina, kde bývalý vězni a rodinní příslušníci sdílejí své životní příběhy

a navzájem poslouchají zkušenosti ostatních. V současné době dojíždějí do věznice Nové Sedlo, Drahonice, Plzeň, Příbram, Oráčov a do vazební věznice Praha- Ruzyně (Za branou, online, 2020).

9. 4 Duchovní pomoc ve vězení

Duchovní subjekty se nemalým dílem podílejí na úspěšné resocializaci a reedukaci odsouzených díky uplatňování speciálně výchovných a vzdělávacích aktivit programu zacházení. Ačkoliv se to na první pohled nemusí zdát, duchovní ve věznicích vykazují společné prvky práce se sociálními pracovníky. Se sociální prací se protíná skrz pastorální teologii, která se mimo jiné zabývá utrpením člověka. Dále duchovní mohou pomoci přijmout svou vinu a nasměrovat k novému směru života. Jejich práci můžeme také přirovnat k terapeutickému nebo poradenskému paradigmatu sociální práce (Michal, 2016, s. 37-38). Dle zákona č. 169/1999 Sb. duchovní služba ve věznicích sleduje humanitární cíle odsouzeného a snaží se o naplnění účelu výkonu trestu. Pomáhá odsouzeným v přípravě na jejich propuštění, pořádá přednášky, besedy a další kulturní akce primárně s etickou tematikou, pořádají bohoslužby, individuální rozhovory, pastorační návštěvy, studijní hodiny s výkladem náboženských textů a zajišťování duchovní literatury (§20, ods. 4).

Duchovní činnost poskytuje ve věznicích velmi důležitou roli, protože se podílí na edukačních programech zaměřených na hodnotové změny. Duchovní pomoc ve věznicích upravuje Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 67 z roku 2013. Uvádí dohodu o duchovní službě, která byla podepsána mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví České republiky. Duchovní pomoc ve věznicích zajišťují dva subjekty:

1. Vězeňská duchovenská péče

Jedná se o nestátní neziskovou organizaci, která je registrována jako zapsaný spolek. Patří do něj osoby, kteří se dobrovolně chtějí věnovat duchovní a pastorační práci ve věznicích. Je dobrovolným sdružením křesťanů (duchovní i laici), kteří byli vedením svojí církve pověřeni pro duchovenskou službu ve věznicích a vazebních věznicích a dalších obdobných zařízeních pečující o přizpůsobení vězňů po odchodu z výkonu trestu (Vězeňská duchovenská péče, online, 2020).

Dle dohody o duchovní službě vězeňská duchovenská péče:

- působí ve vzájemné spolupráci a respektu jednotlivých církví
- spolupracuje se zaměstnanci věznice, a to nejčastěji s kaplany za účelem nastavení vhodných podmínek pro duchovní a pastorační činnost
- informuje smluvní strany o aktuální problematice v činnosti s klienty.

Pověřené osoby se podílí na duchovně výchovné činnosti, mohou nahlížet do spisu odsouzených, kterým poskytují službu nebo požadovat informace o jejich stavu a chování (Dohoda o duchovní službě, čl. 4, 6).

2. Vězeňská duchovní služba

Působí zde vězeňští kaplani, kteří jsou zaměstnanci VS ČR. V současné době ve 34 věznicích působí celkem 43 kaplanů z 11 různých církví. (např. Římsko-katolická církev, Československá husitská, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev metodistická, Církev adventistů sedmého dne, Svědkové Jehovovi, Pravoslavná církev). Zajímavá je spolupráce s Mezinárodním vězeňským společenstvím, které společně s kaplanem seznamují odsouzené se základy křesťanství a etiky, hovory o směru života a o nastavení si žebříčku hodnot (Vězeňská služba, online, 2020).

10. Postpenitenciární péče a kontinuální sociální péče

Dle Černíkové je postpenitenciární péče specifická oblast sociální práce pro klienta, který prošel výkonem trestu odnětí svobody, ochranným léčením nebo ochranou výchovou. Její rozsah je určován sociální politikou státu a to, jak je díky sociální politice na propuštěné vězně nahlíženo a snahou společnosti o jejich reintegraci. Je také navazována spolupráce se státními i nestátními institucemi, které se snaží klienta znovuzачlenit do společnosti.

V odborné literatuře se můžeme setkat s trojím dělením:

1. v užším smyslu:

- postpenitenciární péče je poskytována na bázi dobrovolnosti osobám po odchodu z výkonu trestu ve formě sociální péče a sociální pomoci.

2. v širším smyslu

- péče o osoby ve formě sociální péče a pomoci na bázi dobrovolnosti, ale i povinnosti, např. povinný dohled.

3. v nejširším smyslu

- pomoc těm osobám, které si prošli nejenom výkonem trestu odnětí svobody, ale i osobám s jakýmkoliv jiným druhem trestu. Rozšiřuje se o tzv. ranou pomoc, tj. pomoc už v situaci, kdy dojde k prvnímu konfliktu se zákonem.

Zahrnuje tedy pomoc při hledání zaměstnání, bydlení, peněžní podporu, pomoc při reintegraci nebo integraci do sociálního prostředí, sociální a výchovné poradenství.

Kontinuální sociální péče se začala reálně formovat po amnestii Václava Havla v 90. letech. Tento druh péče zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního stíhání i dále ve výkonu trestu. Hlavním cílem je navázání socio-terapeutického vztahu a působení na klienta, aby byla ukotvena jeho sociální vazba s okolím a nedocházelo k sociální izolaci. Patří sem především práce s rodinou klienta, snaha se identifikovat a zároveň se snažit omezovat sociálně patologické jevy, které si mohl klient přinést z výkonu trestu a dále pomoc klientovi při kontaktu s institucemi. Kontinuální sociální péče umožňuje řešit problémy v co možná největším předstihu (Černíková, 2008, s. 213-216).

V únoru roku 2019 začala Vězeňská služba ČR s projektem s názvem „Kontinuální práce se zadluženým klientem ve výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění“, který je financován z programu „Zaměstnanost – sociální začleňování a boj s chudobou“. Jeho hlavním cílem je snižování rizikovosti v souvislosti se zadlužováním.

Obsahují metodiky sociální práce, jak jednat a pracovat se zadluženým klientem v době, kdy již není ve výkonu trestu a postupné zavedení do praxe sociálních pracovníků a pracovníc ve vězení (Statistická ročenka VS ČR z roku 2019, s. 63).

11. Výzkumné šetření

Diplomová práce má za úkol osvětlit problematiku zaměstnávání a vzdělávání ve vězení, které jsou klíčové pro úspěšnou resocializaci odsouzených. Pro naše empirické šetření bylo využito dotazníkového šetření ve všech českých věznicích s ostrahou, se zvýšenou ostrahou a ve školských vzdělávacích střediscích. Cílem diplomové práce je rámcově představit význam vzdělávání a zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody a jaký mají tyto dvě činnosti vliv po propuštění.

V teoretické části práce bylo představeno vzdělávání a zaměstnávání vězňů z odborné literatury a cílem praktické části diplomové práce je zjistit, jak na tuto problematiku nahlíží ti, kteří s odsouzenými přicházejí do styku nejčastěji a mají s tématem nejvíce zkušeností.

Etika výzkumu

Účastníci výzkumu byli srozuměni, že jejich jména nebudou nikde zveřejněna a že dotazníky budou použity pouze pro výzkumné šetření v rámci diplomové práce. Informace o nakládání s údaji byla zmíněna v dotazníku i v emailové komunikaci s účastníky. Několik osob se z obavy o svoji anonymitu odmítlo výzkumného šetření zúčastnit. Dotazníky byly uloženy pod náhodným číslem, aby nemohlo za žádných okolností dojít k jejich zneužití či k prozrazení identity účastníka výzkumu a identita není známá u žádného z nich.

11. 1 Stanovení hypotéz

Před vytvořením dotazníku jsme si stanovili následující čtyři alternativní a čtyři nulové hypotézy, které budeme následně potvrzovat, nebo zamítat. U alternativní hypotézy zjišťujeme vztah mezi dvěma proměnnými a u nulové hypotézy mezi nimi vztah nepředpokládáme.

H₁: Vězni, kteří ve výkonu trestu odnětí svobody pracují, vykazují na svobodě menší míru recidivy než ti, kteří ve výkonu trestu nepracují.

H₀: Vězni, kteří ve výkonu trestu odnětí svobody pracují, vykazují na svobodě stejnou míru recidivy než ti, kteří ve výkonu trestu nepracují

H₂: Odsouzení, kteří jsou zaměstnáni ve výkonu trestu, se jeví ve větší psychické pohodě, jsou vyrovnanější a lépe zvládají výkon trestu než ti, kteří nepracují.

H₀: Odsouzení, kteří jsou zaměstnáni ve výkonu trestu, se jeví ve stejném psychickém rozpoložení jako ti, kteří nepracují.

H₃: Vězni, kteří oceňují možnost se ve výkonu trestu vzdělávat, s větší pravděpodobností studium dokončí, než ti, kteří tuto možnost neoceňují.

H₀: Vězni, kteří oceňují možnost se ve výkonu trestu vzdělávat, mají stejné šance studium dokončit jako ti, kteří tuto možnost neoceňují.

H₄: Vězni, kteří si ve VTOS doplnili vyšší stupeň vzdělání, mají větší pravděpodobnost k získání zaměstnání na svobodě než ti, kteří si ho nedoplnili.

H₀: Vězni, kteří si ve VTOS doplnili vyšší stupeň vzdělání, mají stejnou pravděpodobnost získat zaměstnání na svobodě jako ti, kteří si ho nedoplnili.

Výzkumná metoda

Pro účely výzkumného šetření byly vybrány dotazníky, které Chráska (2007, s. 163) definuje jako souhrn otázek, kdy jeden otázky tvoří, jsou logicky řazeny a druhá osoba vyplňuje písemnou formou. Osoba, která vyplňuje dotazník, se nazývá respondent. Jedná se o kvantitativní metodu zkoumání, která je užitečná v tom, že můžeme získat více informací od většího množství osob. Nevýhodou dotazníku je například to, že nelze pokládat doplňující otázky a špatně formulovaná otázka může být chybně pochopena (Čeněk, Smolík, Vykoukalová, 2016, s. 116).

Otázky v dotazníku byly uzavřené i otevřené a to zejména proto, aby respondenti mohli více rozepsat svoje odpovědi.

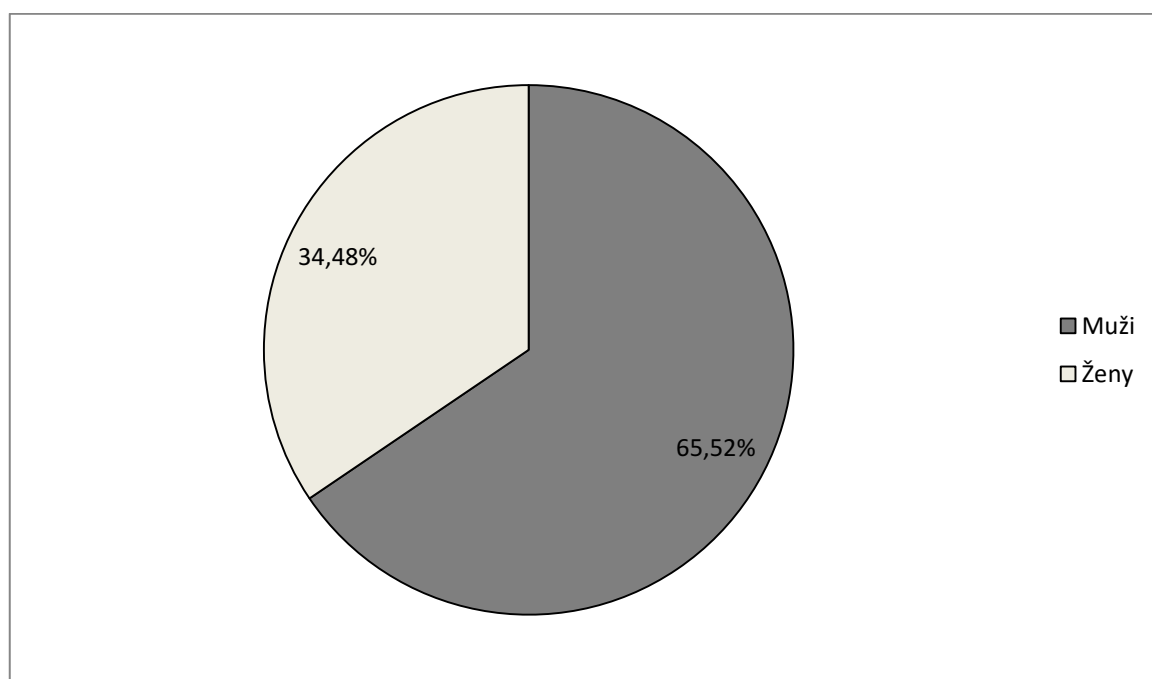
11. 2 Realizace výzkumného šetření a sběru dat

Administrace dotazníkového šetření probíhala v únoru až květnu 2020. Celkem bylo získáno 39 emailových adres, které jsou volně přístupné na webových stránkách Vězeňské služby. Naši respondenti jsou vedoucí zaměstnávání v jednotlivých věznicích a vedoucí Školských vzdělávacích středisek. Dotazníkové šetření bylo zprvu vytvořeno v aplikaci Google forms, které je dle mého názoru nejatraktivnější na vyplňování, tudíž i návratnost bývá větší. Po odeslání několika dotazníků přišla odezva,

že doména Vězeňské služby má vysoký stupeň zabezpečení a že odkaz s dotazníkem některým zaměstnancům nejde otevřít a tudíž ani vyplnit. Následně byl dotazník předelán do dokumentu v programu Word, který pak respondenti odesílali zpět na email. Z 39 odeslaných dotazníků se jich vyplněných navrátilo 29. Celkem tedy jsou 4 odpovědi v Google forms a 25 odpovědí v souboru ve Wordu. Návratnost dotazníků činí 75 %, což vnímáme jako dostačující. Gavora (2000, s. 107) uvádí, že návratnost dotazníků 75 % je při výzkumu relevantní.

Charakteristika výzkumného souboru

Všichni respondenti byli zaměstnanci Vězeňské služby a to na pozici vedoucího zaměstnávání ve věznici, nebo vedoucí Školského vzdělávacího střediska. Výzkumný soubor byl charakterizován prvními třemi otázkami, které zjišťovaly pohlaví, věk a počet let u Vězeňské služby. Všechny tyto otázky mají spíše informativní charakter. První otázka, která se týkala pohlaví je znázorněna v grafu č. 1. Druhá a třetí otázka byla s otevřenou odpovědí. Průměrný věk všech respondentů činí 49,89 let, přičemž nejmladšímu respondentovi je 32 let, naopak nejstaršímu je 64 let. Průměrná doba strávená u VS ČR je 17, 84 roku. Nejkratší dobu strávenou u VS uvedl respondent, který zde pracuje 3 roky. Naopak služebně nejstarší respondent je v současnosti u VS 36 let.

Graf 1 – Pohlaví respondentů

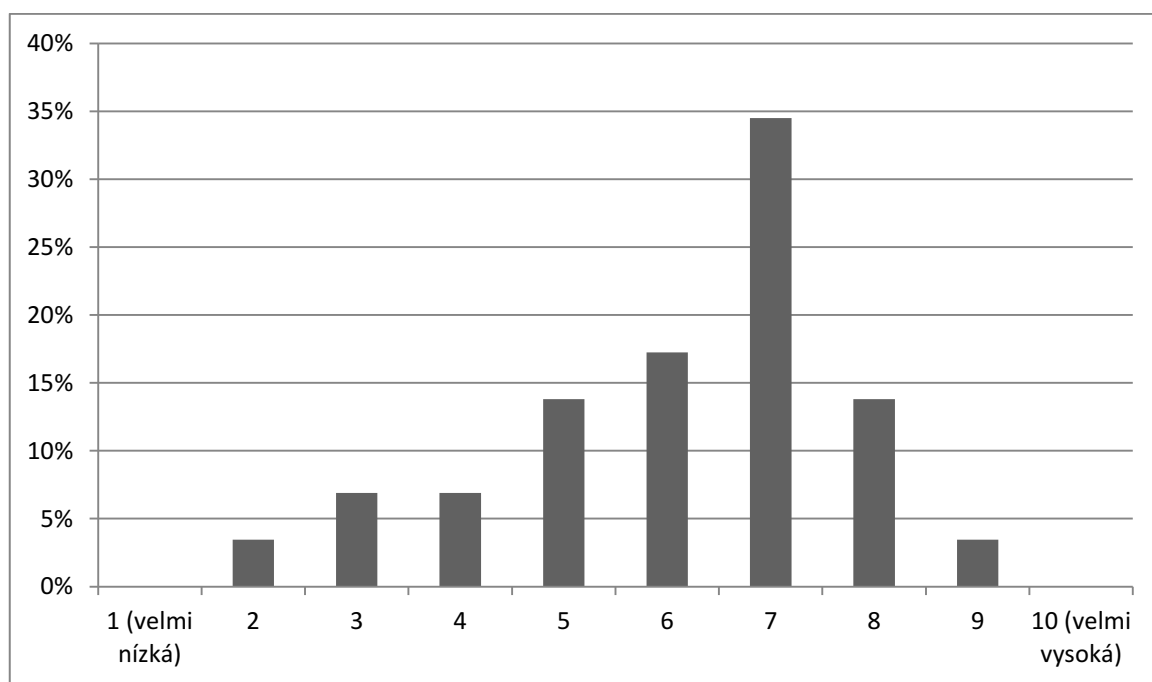
Graf č. 1 vyhodnocuje otázku č. 1, která nám měla zodpovědět otázku týkající se pohlaví. Na tuto otázku odpovědělo celkem 19 mužů a 10 žen. Na grafu vidíme, že se tedy jednalo o 65,52 % mužů a 34,48 % žen, což je přibližně 2/3 mužů a 1/3 žen

11.3 Vyhodnocení výzkumného šetření

V této kapitole jsou vyhodnoceny jednotlivé položky dotazníku. Některé položky byly pro přehlednost zpracovány do grafů, aby bylo dobře znatelné rozložení odpovědí.

Položka č. 4: Jak vysoká je dle Vašich zkušeností motivace vězňů k práci?

Tato otázka hledala odpověď, jak moc jsou odsouzené osoby motivovány pracovat. Respondenti měli odpověď zaznamenávat na bodové škále od jedné do deseti, kdy číslo jedna označovalo velmi nízkou, nebo žádnou motivaci a číslo deset naopak největší motivaci. Svislá osa určuje, kolik procent respondentů takto odpovědělo.

Graf 2 - Jak vysoká je dle Vašich zkušeností motivace vězňů k práci?

Z uvedeného grafu můžeme vidět, že respondenti uvedli relativně vysokou motivaci odsouzených pracovat. Téměř 70 % dotazovaných uvedlo odpověď 6 a více, což značí již relativně vysokou míru motivace. Na druhé straně grafu můžeme vidět, že hodnoty 2, 3 a 4, které nám značí nízkou motivaci, uvedlo pouze 17 % dotazovaných. Můžeme si také

všimnout, že hodnotu 1, která značí velmi nízkou až žádnou motivaci a hodnotu 10, která značí naopak velmi vysokou motivaci, neuvedl ani jeden respondent. Respondent, který jako jediný uvedl hodnotu 2, která tedy značí, že motivace odsouzených je nízká, přidal zajímavý komentář: „*Myslím si, že hlavním problémem u motivace odsouzených k práci je fakt, že motivaci jim nenastavila společnost, ale až Vězeňská služba.*“ Tento poznatek je velice zajímavý. Odsouzené osoby nejsou často před nástupem do VTOS zvyklí pracovat, a proto je střet s realitou ve vězení může demotivovat.

Položka č. 5: Jaké jsou dle Vás výhody pro samotné vězně v tom, že během výkonu trestu pracují?

Respondenti označovali na škále od jedné do pěti, kdy měli oznámkovat jako ve škole (1- rozhodně souhlasím, 5- rozhodně nesouhlasím), míru souhlasu s některými následujícími pojmy:

U prvního z nich měli zvolit, jestli je výhodou pro odsouzené **změna prostředí**. U této varianty nejvíce osob uvedlo variantu 1 a 2, tedy rozhodně souhlasím. Celkem 22 respondentů zvolilo tuto možnost. Střední hodnotu uvedli 3 respondenti a další dvě, tedy spíše a rozhodně nesouhlasím, zaškrtili celkem 4 respondenti. Můžeme tedy říci, že změna prostředí je pro odsouzené velmi vhodná.

Další z pojmů má objasnit, zda je pro odsouzené pracovní nasazení užitečné v tom, že vykazují nějakou **aktivní činnost**. U tohoto pojmu 5 respondentů označilo variantu 1 a variantu 2 uvedlo 8 osob. Středový bod 3 uvedlo celkem 12 respondentů., což je poměrně vysoké číslo. O tomto jevu hovoří Gavora (2000, s. 91), který to označuje jako tzv. centrální tendenci, kdy se respondenti vyhýbají krajnímu hodnocení a nechtějí hodnotit pozitivně ani negativně. Bohužel s tímto jevem se v našich dotaznících setkáváme relativně často i u následujících položek můžeme tento jev pozorovat.

Celkem 17 respondentů si myslí, že jednou z výhod zaměstnávání odsouzených je **využití volného času**. Středovou hranici uvedlo celkem 7 osob a dalších 5 osob zaškrtilo možnost 4 a 5, tedy s tímto tvrzením nesouhlasí.

Odpovědi ohledně **seberealizace** odsouzených jsou laděny spíše negativním směrem a to zejména tak, že celkem 16 osob uvedlo variantu 4 a 5, dalších 10 osob zvolilo variantu 3 a pouze 3 respondenti uvedli variantu 1 a 2, tedy že souhlasí s tím, že pro odsouzené je seberealizace formou zaměstnání ve VTOS dobrá. Nadpoloviční většina tedy uvádí, že odsouzení se při práci nerealizují.

Negativní tendenci má také následující bod, který se dotýká teorie, že práce vězňům prospívá, protože mají **dobrý pocit z odvedené práce**. Odpověď 1 a 2 uvedlo celkem 5 osob. Střední odpověď zvolilo 10 respondentů a dalších 14 uvedlo, že nesouhlasí s daným tvrzením.

Další bod měl za cíl zkoumat to, že pro vězně je výhodné, že se mohou setkávat a udržovat **kontakt s jinými vězni** a že se mohou setkat i s jinými lidmi, než které mají na svém oddělení. Zde je tendence je více pozitivní. Odpověď 1 a 2 uvedlo celkem 14 osob, dalších 7 uvedlo variantu 3 a variantu 4 a 5 uvedlo celkem 8 osob.

Následující bod měl za cíl zjistit, jak respondenti nahlíží na **získávání nebo udržení pracovních návyků** odsouzených. Ačkoliv zaměstnávání ve VTOS je jedním z nejhlavnějších nástrojů k prevenci recidivy, u respondentů můžeme opětovně sledovat uváděnou centrální tendenci, kdy odpověď 3 uvedlo celkem 12 osob (číslo je stejné jako u zkoumání aktivní činnosti odsouzených). Celkem 10 osob si myslí, že zaměstnávání je velice důležité při získávání a udržení pracovních návyků a oproti tomu 7 osob si toto nemyslí.

Jednou z nejhlavnějších výhod je dle respondentů **finanční ohodnocení** za odvedenou práci. Celkem 21 osob uvádí, že odpověď 1 a 2, celkem 4 osoby uvedli středový bod 3 a další 4 respondenti uvádí, že spíše nesouhlasí s daným tvrzením. Ani jeden respondent neuvedl, že rozhodně nesouhlasí.

Posledním bodem v této otázce jsme chtěli zjistit, zda jsou odsouzení, kteří pracují ve VTOS ve větší **psychické pohodě**. Tato varianta se zdála jako nejpravděpodobnější. U tohoto bodu byla vyslovena největší míra souhlasu respondentů a to celkem 22 z nich uvádí variantu 1 a 2, středový bod uvádí 5 z nich, a poslední 2 respondenti uvádí variantu 4.

Tato položka měla podotázku, kdy se respondenti mohli vyjádřit nad některými pojmy. Tuto možnost využil pouze jeden respondent, který uvedl následující: *„Je to individuální, někdo chce vydělat peníze, někdo chce splatit dluhy, další chce vypadnout do jiného prostředí, většina chce na podmíněné propuštění. K získání pracovních návyků jen toto: Pokud je odsouzený ve výkonu trestu, tak si ho např. firma nemůže vynachválit, odsouzeného po propuštění zaměstná, ale jak nad odsouzeným (bývalým) není dozor, tak jde jeho pracovní morálka dolů a co vím od firem, tak většinou do 3 měsíců v zaměstnání končí.*

Položka č. 6: Jaké jsou podle Vás výhody pro věznice, stát a pro společnost, že během výkonu trestu vězni pracují?

Respondenti měli na tuto otázku odpovídat ne z pohledu vězně, ale naopak z pohledu zbytkové společnosti. V této položce respondenti měli 4 body, ke kterým se museli vyjádřit opět na stupnici 1 (rozhodně souhlasím) – 5 (rozhodně nesouhlasím).

První bod chtěl zkoumat, zda je práce odsouzených užitečná v tom, že mohou **vypomoci v oborech s nedostatkem pracovníků**. Celkem 17 respondentů si myslí, že v této oblasti se jedná o velkou výhodu v rámci zaměstnávání vězňů. 5 osob zvolilo středovou hodnotu 3 a dalších 7 respondentů uvedlo, že v tomto nespatřuje výhodu.

Druhý bod měl za cíl zkoumat, zda je zaměstnávání odsouzených výhodné z hlediska **možného finančního přínosu pro věznice**. V tomto bodě celkem 20 osob zvolilo variantu 1 a 2, středovou hranici zvolilo 6 respondentů, a další 3 osoby nesouhlasí s tvrzením, že zaměstnávání odsouzených není výhodné z důvodu finančních přilepšení věznic. 70 % respondentů tedy uvádí, že finanční přínos pro věznice je značný.

Další bod zjišťoval, zda je pro společnost výhodné zaměstnávat odsouzené z hlediska **získání nebo udržení pracovních návyků**. První dvě varianty odpovědi zvolilo celkem 19 respondentů, středovou hranici 3 zvolilo 8 respondentů a jenom 2 z nich zvolili variantu 4, tedy že s daným tvrzením skoro nesouhlasí. Můžeme tedy konstatovat, že 65 % respondentů si myslí, že zaměstnávání je vhodným nástrojem k získání nebo udržení pracovních návyků.

Poslední bod této otázky měl za cíl zjistit, zda si respondenti myslí, že je zaměstnávání odsouzených vhodným nástrojem ke **snižování recidivy** a výsledky jsou poměrně překvapující. 7 respondentů uvedlo, že zaměstnávání je vhodným prostředkem ke snižování recidivy, dalších 5 uvedlo středovou hranici 3 a dalších 17 osob uvedlo, že zaměstnávání není vhodným prostředkem ke snižování recidivy, což činí téměř 50 % respondentů.

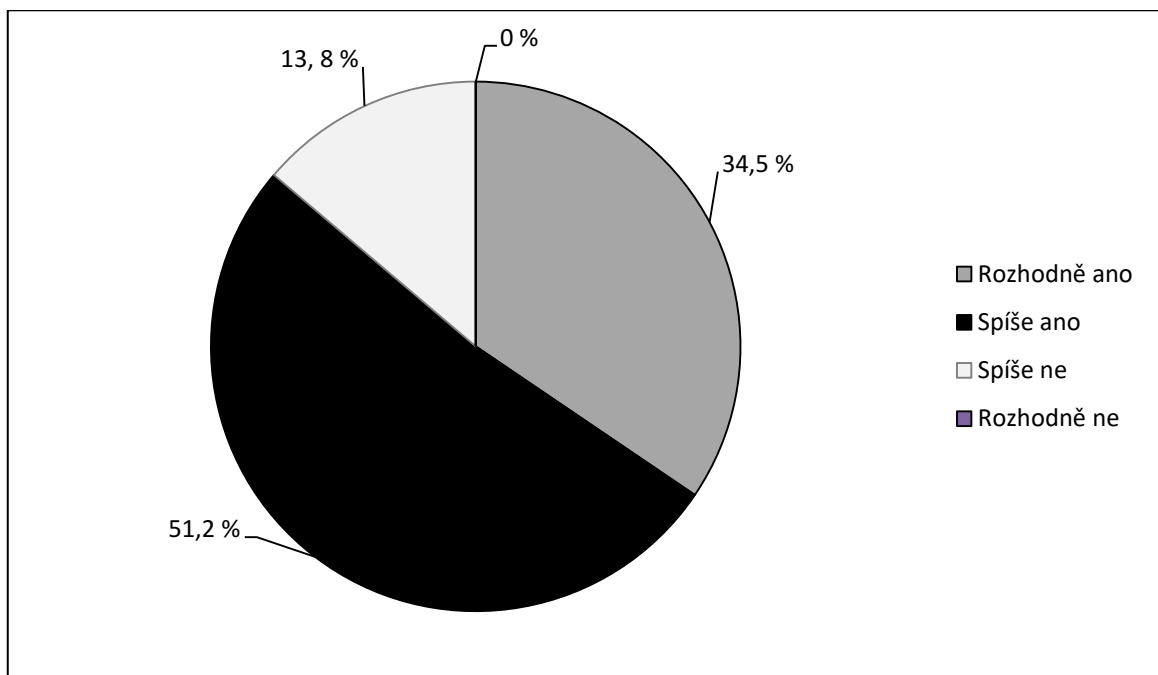
K této otázce se měli respondenti možnost vyjádřit a tuto možnost využili dva z nich, kteří uvedli následující: *„Zde bych na první místo zařadil získání a udržení pracovních návyků. Jedná se především o ty, kteří pracovali před výkonem trestu. Je důležité, aby se vrátili na svá pracovní místa. Bohužel většina z nich před výkonem trestu nepracovala, nemají žádné pracovní zkušenosti. Velmi obtížně se hledá jejich uplatnění, protože ani oni sami nevydrží dlouho na jednom pracovišti.“*

„Výpomoc můžeme dělat jen v oborech nevyžadující odborné vzdělání, většina odsouzených má jen základní vzdělání, finanční přínos pro věznice není tak důležitý,

důležité aby odsouzený platil alimony a splácel svoje dluhy. Vzhledem k tomu, že se mi tu pořád objevují známé tváře, tak o snížení recidivy dost pochybuji. “

Položka č. 7: Domníváte se, že vězni, kteří si ve výkonu trestu doplní vyšší stupeň vzdělání, případně rekvalifikační kurz, mají po odchodu z něj vyšší šance získat zaměstnání u potenciálního zaměstnavatele?

Tato položka se dotýkala problematiky rekvalifikačních kurzů, které mohou odsouzení ve věznicí absolvovat, a zajímal nás názor respondentů a výsledky jsou uvedeny v grafu č. 3.

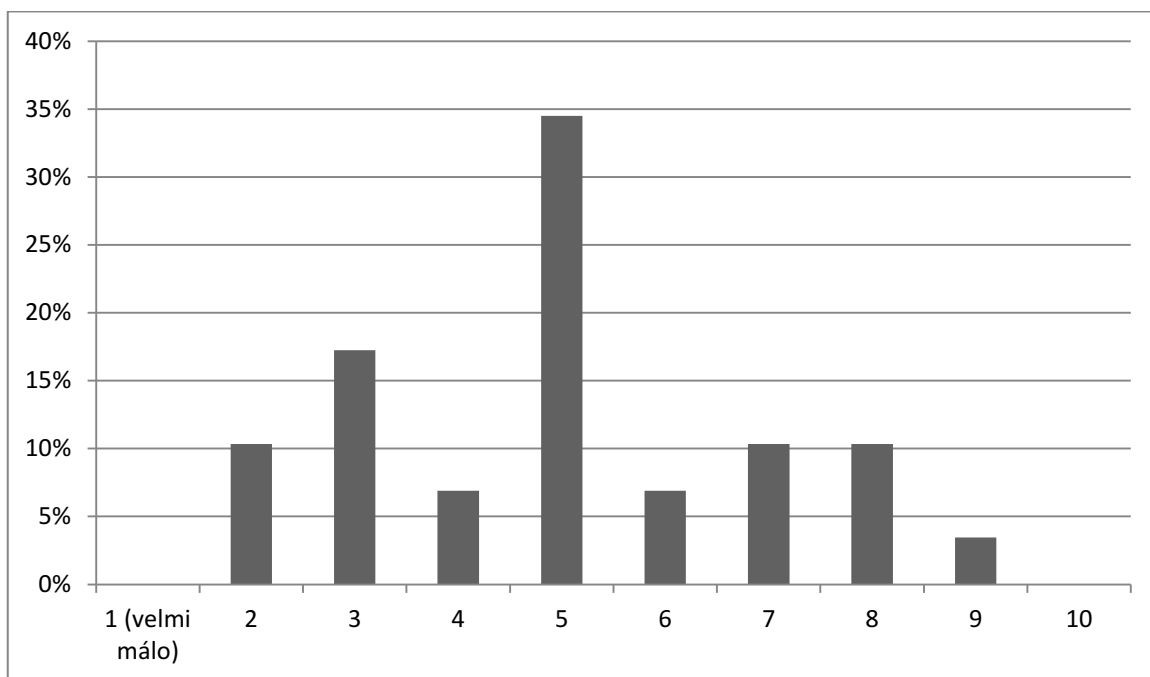

Graf 3 - Domníváte se, že vězni, kteří si ve výkonu trestu doplní vyšší stupeň vzdělání, případně rekvalifikační kurz, mají po odchodu z něj vyšší šance získat zaměstnání u potenciálního zaměstnavatele?

Respondenti měli vybrat ze 4 variant odpovědí, kdy odpovědi byly: rozhodně ano, spíše ano, spíše ne a rozhodně ne. První z variant „rozhodně ano“ zvolilo celkem 10 osob, odpověď „spíše ano“ zvolil největší podíl respondentů a to celkem 15. Odpověď „spíše ne“ volili 4 respondenti a odpověď „rozhodně ne“ nezvolil ani jeden z nich. Z tohoto grafu můžeme vyčíst, že většina respondentů si myslí, že rozhodně význam mají a jsou užitečné.

Položka č. 8: Jak moc podle Vás odsouzení oceňují možnost vzdělávat se?

Touto otázkou jsme chtěli zjistit, jestli si odsouzení cení vzdělávání, které je jim ve věznici poskytováno. Respondenti na desetibodové škále měli určit, jak moc si možnosti váží. Vodorovná osa určuje odpovědi respondentů a svislá osa kolik procent respondentů takto odpovědělo.

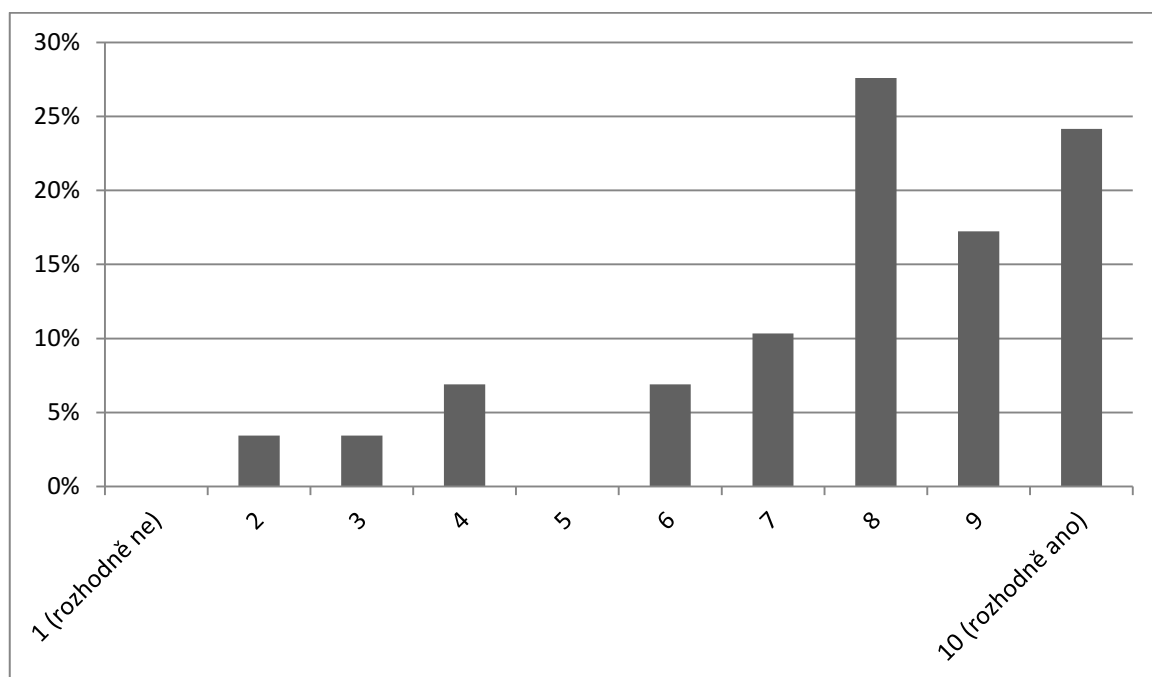
Graf 4 - Jak moc podle Vás odsouzení oceňují možnost vzdělávat se?

Dle grafu můžeme vidět, že odpovědi na tuto otázku byly vcelku roztržštěné, kromě středové odpovědi 5, na kterou odpovědělo 10 respondentů (přibližně 1/3). Ostatní odpovědi jsou relativně konstantní a nelze s určitostí říci, že se naklání k variantě, zda možnost oceňují či nikoliv. Někteří respondenti, kteří uvedli možnost 5, podali vysvětlení, proč tuto středovou možnost uvedli a lze ji předpokládat i u ostatních osob, které takto odpověděli. V poznámce k této otázce hovoří o tom, že ji nelze vztáhnout na všechny odsouzené. Uvádí, že velká většina je ráda za možnost vzdělávat se, ale zároveň jsou zde odsouzení, které vzdělávání nezajímá a úmyslně ho sabotují.

Položka č. 9: Domníváte se, že vězni, kteří oceňují možnost se vzdělávat, mají větší šanci studium dokončit?

Zde jsme chtěli zjistit, jestli vězni, kteří se aktivně účastní vzdělávání a jsou rádi za tuto možnost, mají větší šanci k ukončení studia. Respondenti hodnotili jako u předchozí položky na desetibodové škále, kdy na vodorovné ose číslo jedna značilo,

že respondenti rozhodně nesouhlasí s tímto tvrzením a číslo deset značilo, že s tímto tvrzením rozhodně souhlasí.

Graf 5 - Domníváte se, že vězni, kteří oceňují možnost vzdělávat se, mají větší šanci studium dokončit?

U grafu č. 5 můžeme pozorovat pozitivní tendenci směrem doprava, která nám značí, že respondenti spíše souhlasí s tvrzením, že ocenění a motivace odsouzených úzce souvisí s jejich úspěšným dokončením studia. Na body 1-5 odpověděli pouze 4 respondenti, což činí 13,8 % respondentů. Středovou hranici nevedl ani jeden z nich a celých 86,2 % respondentů uvedl hodnotu 6 a více.

Položka č. 10: Jaké jsou podle Vás výhody pro samotné vězně v tom, že se během výkonu trestu vzdělávají?

Položka za cíl zkoumá 7 různých pojmů. U každého z nich měli respondenti označit na škále od 1 (rozhodně souhlasím) do 5 (rozhodně nesouhlasím) míru souhlasu či nesouhlasu.

První z nich se dotýkal faktu, kdy odsouzení při vzdělávání ve vězení vykazují nějakou **aktivní činnost**. Celkem 22 respondentů uvedlo variantu 1 a 2, tedy že souhlasí. Variantu 3 uvedly celkem 4 osoby a další 4 uvedli variantu 4 a 5. Můžeme konstatovat, že 75 % dotazovaných si myslí, že velkou výhodou vzdělávání ve VTOS je aktivita a aktivní činnost odsouzeného.

Následující pojem se zabýval otázkou, zda je pro vězně výhodné, že při vzdělávání využívají smysluplně svůj **volný čas**. K první (12x) a druhé (9x) variantě odpovědi se vyjádřilo celkem 21 respondentů. Třetí možnost odpovědi zvolilo 7 osob. Nesouhlas s tímto tvrzením projevil pouze 1 respondent.

Autoři a odborná literatura uvádí, že důležitým prvkem vzdělávání ve věznicích je **seberealizace** odsouzených a chtěli jsme znát názor i pracovníků, kteří s nimi pracují na denní bázi. Celkem 12 respondentů zvolilo možnost 1 (4x) a 2 (8x). Středový bod 3 zvolilo 10 osob a bod 4 zaškrtnulo 7 z nich. Absolutní nesouhlas s tvrzením nevedl ani jeden respondent.

U dalšího pojmu respondenti odpovídali, zda jednou z výhod vzdělání ve VTOS je **dobrá pocit z nově nabytých vědomostí**. Zde se můžeme opět setkat s centrální tendencí, protože více než polovina (15) respondentů uvedlo variantu 3. Celkem 5 osob uvedlo variantu 1 a 2 – tedy přibližně 17 %. Dalších 9 respondentů uvedlo (31 %) uvedlo variantu 4 a 5, tedy že spíše nesouhlasí a rozhodně nesouhlasí, že vězni mají dobrý pocit z nově nabytých vědomostí.

Důležitým faktorem pro odsouzené je **kontakt s jinými vězni**. Uvádí to i 13 respondentů, kteří zvolili variantu odpovědi 1 a 2. Středovou hranici uvádí více než třetina dotazovaných (11x) a 5 z nich uvádí variantu 4 (3x) a 5 (2x).

Formální vzdělávání je jedním z nejlepších nástrojů, jak si odsouzení mohou **doplnit vzdělání kvůli lepší pozici na trhu práce**. Jak bylo zmiňováno již výše, odsouzení mají často pouze základní vzdělání a VS doplnění si vzdělání a lepší kvalifikace podporuje například tím, že na osoby je nahlíženo jako na pracovníce a mají stejné výhody jako pracující spoluvězni. Pouze 6 respondentů uvedlo, že v tomto výhody nespaturuje a další 4 respondenti odpovědi přiřadili možnost 3. Celých 19 respondentů (65 %) uvádí, že doplnění vzdělání ve VTOS má velký význam z hlediska pracovního uplatnění.

V posledním bodě této otázky jsme se zaměřili na to, zda v případě dokončeného vzdělání ve VTOS se odsouzenému zvýší jeho **společenské uznání** ve věznici nebo po propuštění. Tato otázka působila na respondenty nejspíše zavádějícím dojmem, protože z odpovědí nelze určit, zda tomu tak je, či nikoliv. Odpověď 2, 3 a 4 uvedlo celkem 24 respondentů, každou odpověď uvedlo 8 z nich. Odpověď 1 (rozhodně souhlasím) uvedli 2 respondenti a odpověď 5 (rozhodně nesouhlasím) zaškrtnuli 3 osoby.

Položka č. 11: Pokud odsouzený nastoupí během výkonu trestu do zaměstnání, sledujete u něj nějakou změnu? A pokud ano, tak jakou? Popište.

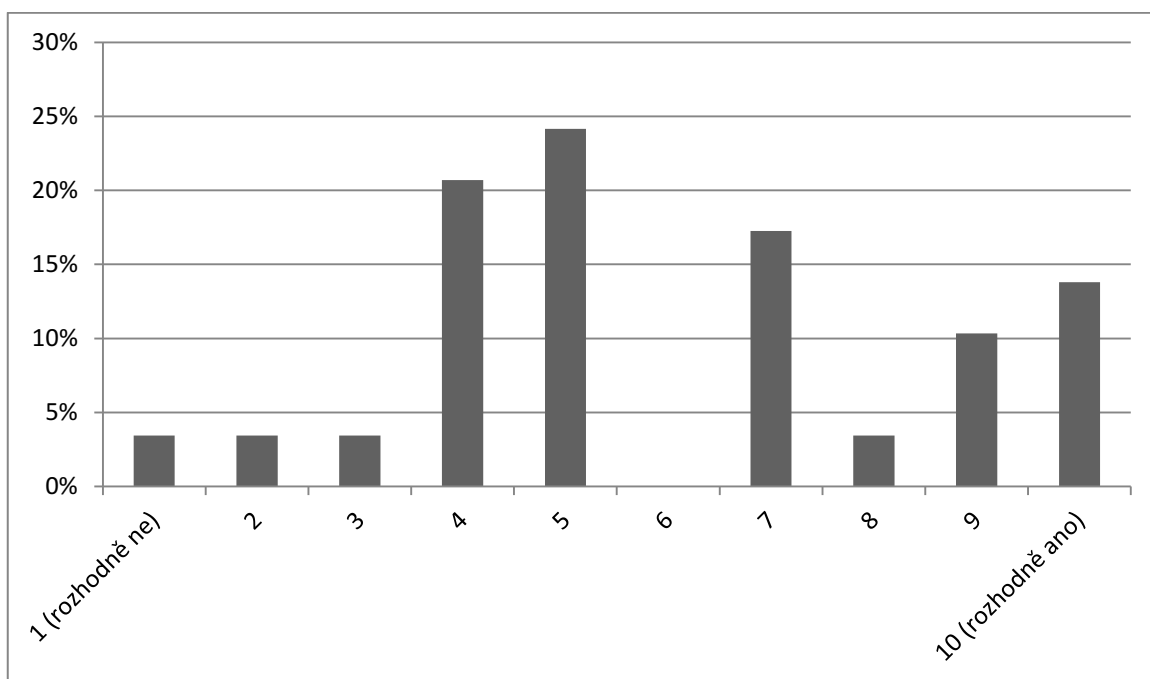
Tato otázka měla otevřenou odpověď, kde měli respondenti popsat, jestli u odsouzených, kteří začnou pracovat, nastane nějaká změna, ať už po psychické či fyzické stránce. Relativně velká část respondentů uvedla, že změny u odsouzených jsou vždy individuální. Velká část také uvedla, že z důvodu pravidelného řádu jsou odsouzení ve větším klidu, dobrém rozpoložení, jsou psychicky vyrovnanější a ve větší psychické pohodě. Jsou rádi, že mohou trávit čas i s jinými lidmi, než se kterými jsou ubytováni. Často jsou z práce unaveni a strávená doba ve vězení jim rychle utíká. Díky práci nemají tolik času přemýšlet, že jsou ve výkonu trestu. Osoby si často uvědomí díky zaměstnání svoje závazky a povinnosti. Vyskytuje se menší míra nekázně. Respondenti několikrát uvedli, že pro odsouzené jsou velkým benefitem finanční prostředky, protože si za ně mohou nakoupit ve vězeňské kantýně a přilepšit si. Z dlouhodobého hlediska může u odsouzených nastat změna v hodnotovém žebříčku. Odsouzení, které měli silnou motivaci a přenastavili svoje myšlení, skutečně mohou vést po ukončení trestu spořádaný život a k trestné činnosti už se neuchýlí. Takovéto odpovědi uvedlo 17 respondentů (59 %). Několik z nich také uvedlo, že u osob, které pracovat nechtějí se ani změny v chování nevyskytují a všeobecně se jejich stav nijak nezmění.

Z odpovědí můžeme vyvodit, že zaměstnání má na odsouzené velmi pozitivní vliv, co se týče psychické stránky. Jak bylo zmiňováno již výše, tato problematika je vysoce individuální záležitost a nelze ji vztáhnout na všechny odsouzené. Dovolíme si použít jednu citaci z dotazníku, kdy respondent uvedl: „*Některý se v práci chytí, snaží se, získá lepší pozici, některý se snaží jen proplout... Tak jako v civilní sféře.*“

Přepis doslovných odpovědí je uveden v příloze.

Položka č. 12: Myslíte si, že zaměstnávání a vzdělávání jsou úspěšnými v boji proti recidivě?

Tato otázka si kladla za cíl zjistit, zda jsou naše zkoumané nástroje úspěšné v řešení recidivy, která je velkým problémem českého vězeňství. Zajímalo nás, jaký názor na to mají respondenti a jestli jsou nástroje účinné či nikoliv. Respondenti hodnotili na škále 1 (rozhodně ne) až 10 (rozhodně ano).

Graf 6 - Myslíte si, že zaměstnávání a vzdělávání jsou úspěšnými v boji proti recidivě?

Graf č. 6 nám ukazuje výsledky odpovědí a ty jsou do značné míry kolísavé. Při sečtení odpovědí 8, 9 a 10 nám vychází, že tuto odpověď zvolilo 8 respondentů. Relativně velké zastoupení má odpověď 7, kterou zvolilo 5 osob. Dalších 13 osob zvolilo odpověď 4 a 5. Poslední 3 respondenti zvolili odpověď 1, 2 a 3. Výsledek těchto odpovědí je roztržitý a prakticky nic neříkající. Můžeme hádat, ale, cítíme jistou skeptičnost ze strany respondentů. Všichni sice vědí, že zaměstnávání a vzdělávání je jedním z hlavních nástrojů ke snižování recidivy, ale opravdu se recidivu daří snižovat tímto způsobem? Jediný respondent, který uvedl variantu odpovědi 1, připsal ke své odpovědi následující: „Rozhodně ne, vzrostlý strom neohneme. Výhodou pro vězňaci je vyplnění volného času, méně problémů s odsouzenými, ale na snížení recidivy zaměstnávání a vzdělávání nemá zásadní vliv“

Položka č. 13: Jaké jsou podle Vás hlavní problémy v zaměstnávání a vzdělávání vězňů? A jaké jsou naopak výhody? Popište.

Respondenti měli zhodnotit, jaké výhody a nevýhody má právě zaměstnávání a vzdělávání ve výkonu trestu. U poslední otázky byla zvolena otevřená forma odpovědi, aby respondenti mohli vyjádřit a zrekapitulovat některé části dotazníku a popřípadě mohli zaznít i informace, které se doposud v dotazníku neobjevily. Otevřené otázky pomohou nastínit problematiku z jiného úhlu pohledu.

Účastníci výzkumu vidí velké pozitivum v zaměstnávání ve VTOS získání, nebo udržení pracovních návyků. Benefit dále vidí ve finančním ohodnocení odsouzených, protože vězni mohou splácet své pohledávky, platit si výkon trestu, nebo si mohou alespoň trochu přilepšit ve vězeňské kantýně. Výhodu pozorují také v možnosti, že odsouzení potkávají nové tváře a netráví veškerý volný čas se stejnými lidmi. V dotaznících bylo uváděno, že průběh výkonu trestu bývá klidnější, vězeň je v lepším psychickém rozpoložení. Několik z nich dále uvedlo, že velké plus je pro firmy, jakožto zprostředkovatele práce, protože odsouzení jsou levná pracovní síla, které se nemusí vyplácet minimální mzda, nemají nárok na dovolenou a další zaměstnanecké výhody.

Jako hlavní negativa respondenti uvedli, že nejvíce pracovních nabídek je mimo střežená pracoviště a je velmi málo vězňů, kteří jsou na práci vně vězení vhodní. Všeobecně je relativně vysoké procento odsouzených, kteří pracovat nemohou vůbec. Problém vidí i v nízké kvalitaci vězňů, protože řada z nich má základní, nebo nedokončené základní vzdělání, a proto nemají firmám co nabídnout. Několik z nich podotýká, že ačkoliv je v tomto zaměstnávání ve VTOS užitečné, velmi obtížná je práce s odsouzenými, kteří nikdy před nástupem do výkonu trestu nepracovali, a tudíž nemají na co navazovat. Podle několika respondentů mají odsouzení daleko větší možnost sehnat si nelegálně drogy, mobilní telefony a další věci, se kterými se ve věznici na černém trhu obchoduje. Na vnějších pracovištích mohou navazovat nepovolené kontakty, přenášet do věznice zakázané látky a předměty a tím porušovat bezpečnostní opatření věznice. Respondenti upozorňují na fakt, že po návratu si začnou odsouzení hledat práci, ale kvůli záznamu z rejstříku trestu o ně zaměstnavatelé nemají zájem. Z tohoto důvodu se snadněji opět uchýlí k trestné činnosti a přichází recidiva.

Pozitiva vzdělávání ve výkonu trestu jsou, že odsouzení si mohou doplnit vzdělání a mohou smysluplně trávit volný čas. Odsouzení si rozšiřují vědomosti a v rámci praktických nácviků se učí novým věcem. Posilují svoji sebedůvěru a mnohdy

změní svůj hodnotový žebříček. Vzdělávání ve výkonu trestu a jeho dokončení jim může pomoci ve věznici zajistit lepší práci a tu pak může vykonávat i po odchodu z vězení.

Největší negativa ve vzdělání vidí respondenti v tom, že odsouzený sice začne studovat, nebo si začne doplňovat vzdělání, ale jeho trest skončí dřív, než se původně plánovalo a on odejde, aniž by vzdělávání dokončil.

Přepis doslovných odpovědí je uveden v příloze.

11. 4 Ověření hypotéz

První hypotéza si kladla za cíl zjistit, zda odsouzení, kteří ve VTOS pracují, vykazují na svobodě menší míru recidivy než ti, kteří ve výkonu trestu nepracují. Tuto hypotézu nám sytily v dotazníku otázky 11 a 5 – konkrétně bod „získání nebo udržení pracovních návyků.“ Někteří respondenti uvedli, že u některých odsouzených může mít opravdu zaměstnání ve VTOS pozitivní vliv na eliminaci recidivního chování na svobodě. Poslední otázka, která se k této hypotéze vztahovala, měla zkoumat, zda si odsouzení díky zaměstnání osvojí či udrží pracovní návyky. Odpovědi u této otázky nebyly jednoznačné, ale můžeme ji považovat za spíše pozitivní. Ze souboru těchto odpovědí můžeme vyvodit, že zaměstnávání ve výkonu trestu má skutečně pozitivní vliv na recidivní chování na svobodě. Zamítám nulovou hypotézu a **přijímám** (alternativní) **první hypotézu**.

Druhá hypotéza zjišťovala, zda jsou pracující odsouzení ve větší psychické pohodě, vyrovnanosti a lépe zvládají výkon trestu než ti, kteří nepracují. Hypotézu sytily položky v dotazníku 5 a 11. U otázky č. 5, která měla uzavřenou odpověď, odpovídali respondenti kladně. Otázka č. 11 měla odpověď otevřenou a velká většina respondentů uvedla právě zmiňovanou psychickou vyrovnanost díky pravidelnému řádu a nedostatku přebytečného času. Stejně jako u předchozí hypotézy zamítám nulovou hypotézu a **přijímám druhou hypotézu**.

Třetí hypotéza měla za úkol potvrdit, jestli odsouzení, kteří se chtějí vzdělávat a oceňují tuto možnost, mají větší šanci studium dokončit. K této hypotéze se vztahovaly otázky 9 a 10, konkrétně bod týkající se potencionálního společenského uznání, které s tím velmi souvisí. Většina respondentů si myslí (téměř 90 %), že má velkou souvislost oceňování vzdělávání a jeho následné dokončení. Problematika společenského uznání se naplnila i nenaplnila. Jelikož otázka č. 9 se bezpochyby potvrdila

a otázka č. 10 z poloviny, můžeme tvrdit, že je zde mezi dvěma proměnnými vztah a **třetí hypotézu potvrzujeme** a nulovou hypotézu zamítáme.

Poslední **čtvrtá hypotéza** si kladla za cíl zjistit, zda odsouzení, kteří si ve VTOS doplnili vzdělání, mají větší šanci k získání zaměstnání na svobodě než ti, kteří si ho nedoplnili. Tuto hypotézu nám sytily otázky 7 a 10 (pojem „doplnění vzdělání kvůli lepší pozici na trhu práce“). 85 % souhlasí s tvrzením, že odsouzení, kteří si doplní vyšší stupeň vzdělání, mají následně lepší pozici na trhu práce. Vybraný pojem u otázky č. 10 byl spíše potvrzovacího charakteru, protože je do značné míry podobný s otázkou 7. I zde dotazovaní uvedli, že tyto osoby jsou na trhu práce ve výhodě. **Čtvrtou hypotézu potvrzujeme** a nulovou zamítáme.

11. 5 Shrnutí výzkumného šetření

Cílem praktické části diplomové práce je zjistit, jak na problematiku zaměstnávání a vzdělávání vězňů nahlízejí ti, kteří s odsouzenými přicházejí do styku nejčastěji a mají s tématem nejvíce zkušeností. Z tohoto důvodu byli zvoleni vedoucí zaměstnávání ve věznicích a vedoucí školských vzdělávacích středisek. Celkem byl dotazník odeslán 39 osobám a 29 dotazníků bylo navráceno vyplněných zpět.

Celkem byly stanoveny 4 alternativní hypotézy. První z nich měla za cíl zkoumat, zda odsouzení, kteří ve výkonu trestu pracují, vykazují na svobodě menší míru recidivy. Druhá hypotéza nám zjišťovala, zda pracující odsouzení vykazují lepší psychický stav a potažmo lépe zvládají výkon trestu. Třetí hypotéza zkoumala, zda odsouzení, kteří oceňují možnost vzdělávat se, mají větší šanci studium dokončit. Poslední z hypotéz zkoumala, zda odsouzení, kteří si ve VTOS doplní větší stupeň vzdělání, mají lepší uplatnění na trhu práce. Všechny tyto 4 hypotézy se potvrdily. Ačkoliv jsme všechny formulované hypotézy přijali, odpovědi často nebyly tak úplně jednoznačné. Relativně velký počet respondentů do dotazníků uvádělo, že nelze posuzovat všechny odsouzené komplexně a musíme je zkoumat individuálně. V každém případě má vliv motivace odsouzeného, jeho stav před nástupem do vězení, důvod výkonu trestu, nastavený žebříček hodnot, zda se jedná o recidivistu nebo prvotrestaného, nebo zda je odsouzený rozhodnutý od základu změnit svůj život a do výkonu trestu se nikdy nevrátit. Z rozložení odpovědí můžeme vidět roztržitost u některých otázek. Právě tyto otázky, u kterých nebyly odpovědi jednoznačné, můžeme považovat za ty, kde se problematika individuality promítá. Jednotlivé odpovědi, kde se tento problém objevoval, jsme označovali pojmem

„centrální tendence“ podle Gavory. Někteří respondenti uváděli negativní odpovědi a nevěří, že zaměstnávání a vzdělávání má na odsouzené zásadní vliv. Vidí spíše odsouzené jako levnou pracovní sílu a pochybují o možnosti jejich resocializace. Většinou se jednalo o respondenty, které jsou u vězeňské služby několik desítek let.

Mnoho z nich také uvádí, že velký problém vidí v tom, že být pracovně zařazen chce být téměř každý odsouzený, ale skutečně odvádět práci kvalitně chce jenom malé procento z nich. Někteří z nich také uvedli, že se najdou odsouzení, kteří v zaměstnání ve VT odvádí perfektní práci, jsou šikovní, zruční, učenliví a spolehliví a firma, která je zaměstnává, jim nabídne práci po tom, co výkon trestu opustí. Po ukončení výkonu trestu sice do firmy nastoupí, ale jelikož nemají nad sebou dozor a na svobodě všechno dělají dobrovolně a bez příkazů, většinou nevydrží déle než na zkušební dobu. Co se vzdělávání týče, většina respondentů uvádí samá pozitiva a vzdělávání přikládá velkou důležitost. Uvádí, že odsouzení, kteří si jsou schopni dodělat vyšší stupeň vzdělání, jsou daleko lépe uplatnitelní na trhu práce. Velký význam přikládají rozšíření znalostí, nebo se v rámci praktických nácviků naučí novým činnostem. Pozitivum vidí také v lepším sebepojetí. Bohužel velmi často se stává, že odsouzený, který má splněnou velkou část rekvalifikačního kurzu je náhle z výkonu trestu propuštěn a rekvalifikační kurz již nedokončí, ačkoliv už má před sebou jen malou část. V tom pracovníci spatřují hlavní negativum.

11. 6 Diskuze

Jedním z novějších a velmi kvalitních výzkumů na téma zaměstnanosti je publikace od Jana Tomáška a kol. (2016) s názvem „Zaměstnání jako faktor desistence“ pod záštitou Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Z výzkumu vyplývá, že ze strany Vězeňské služby je snaha o zavádění nových postupů, které by mohli odsouzeným pomoci po ukončení výkonu trestu, nicméně velkým problémem je nedostatečné financování a málo kvalifikovaného vězeňského personálu. Při srovnání našeho výzkumného šetření a šetření Tomáška můžeme potvrdit, že několik respondentů skutečně takto odpovědělo a že nedostatečné financování těchto aktivit je velkým problémem. Můžeme připomenout Koncepti vězeňství do roku 2025, kde je jedním z hlavních cílů do budoucna právě vynaložení větších finančních prostředků na podporu a rozvoj zaměstnávání odsouzených.

Další z novějších výzkumů s názvem „Zaměstnávání osob ve výkonu a po výkonu trestu odnětí svobody a přístup zaměstnavatelů k těmto osobám“ vyhotovil v roce 2018

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Ve výzkumu byly prováděny rozhovory s 12 bývalými odsouzenými, kteří hovořili o tom, že práce ve věznici jim umožnila ponechat si, nebo vytvořit pracovní návyky, nicméně po opuštění vězení zaměstnavatelé odmítali přijmout osobu se záznamem v rejstříku trestu. Během realizace výzkumu práci nemělo 11 z 12 respondentů. Upozorňují na fakt, že problém nastává i v případě, kdy zaměstnavatel výpis z rejstříku trestu nevyžaduje. Pokud potenciálnímu zaměstnavateli postačí k přijetí životopis, jistě se bude doptávat, proč za poslední roky, nemá žádné pracovní zkušenosti. I v tomto případě se většinou musí bývalý odsouzený ke své trestní minulosti přiznat. Dále uvádějí, že mnoho bývalých odsouzených se potýká s nedostatkem financí z důvodu dluhů, exekucí, či splácení nákladů na výkon trestu, což samozřejmě brání jejich úspěšné resocializaci (Mertl, Bareš). Při porovnání výsledků Mertla a Bareše s výzkumným šetřením v rámci diplomové práce můžeme tvrdit, že se do jisté míry shodují a zároveň potvrzují pravdivost některých uvedených zdrojů v teoretické části práce.

Zahraniční výzkum, který se zabývá důležitostí vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody, byl publikován na Univerzitě v Bedfordshiru v roce 2016. Zde James Crabble poukazuje na význam vzdělávání ve vězení a vidí v něm možnost, jak naučit odsouzeného soužití ve společnosti a připravit ho na život po odchodu z výkonu trestu. Uvádí, že vzdělávání by mělo být upřednostňováno před ostatními aktivitami a snažit se odsouzené zapojovat do vzdělávacích aktivit co nejčastěji. Vzdělávání by mělo odsouzeného naučit novým hodnotám a respektovat kulturní vzorce chování. Vzdělávání dle jeho názoru musí být motivující a inspirativní. Musí být také v návaznosti na zaměstnání, které by teoreticky odsouzený mohl vykonávat po návratu z vězení. Uvádí, že vzdělávání ve výkonu trestu je jedním z nejlepších prostředků v boji proti recidivě, ale zároveň poukazuje, že aby opravdu došlo k poklesu recidivy, byla by zapotřebí celospolečenská změna a to výchova ke správným hodnotám již od mateřského vzdělávání. Pokud tato globální změna nastane, začne konečně klesat míra recidivy.

V odborné literatuře je mnohokrát popsána důležitost zaměstnávání a vzdělávání ve věznicích, kde se o nich hovoří jako o nejdůležitějších resocializačních prostředcích. Jeden z respondentů uvedl, že dle jeho zkušeností u Vězeňské služby je český vězeňský systém nastaven dobře, nicméně obrovská míra recidivy a praxe tomu úplně neodpovídá.

Závěr

Tématem vězeňství jsem se zabývala již ve své bakalářské práci s názvem „Rizikové chování ve vězení“ pod vedením Mgr. et Mgr. Terezy Raszkové na Univerzitě Hradec Králové. Mimo jiné z výzkumu vyplynulo, že nejúčinnějšími aktivitami proti recidivě je právě zaměstnávání a vzdělávání. Z toho důvodu jsem se rozhodla zaměřit se na toto téma při psaní diplomové práce.

Hlavním cílem diplomové práce bylo rámcově představit problematiku vzdělávání a zaměstnávání v českých věznicích a následně v rámci výzkumného šetření byl zjišťován postoj odborných pracovníků Vězeňské služby na danou problematiku.

Základní výzkumná otázka zněla: Má zaměstnávání a vzdělávání ve výkonu trestu vliv na úspěšnou resocializaci odsouzených?

Na začátku teoretické části diplomové práce byla základně přiblížena historie vězeňství, byly zpracovány základní pojmy, dále byla představena Vězeňská služba České republiky, její funkce, členění a organizace. Následující kapitoly se zabíraly důsledky pobytu ve vězení, problematikou resocializací delikventů z vyloučených lokalit, bezdrogovými zónami a programy zacházení. Všechny tyto kapitoly předcházely hlavním kapitolám o zaměstnávání a vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody, protože byly užitečné pro celkové dokreslení problematiky. V kapitole o zaměstnávání jsem se zabývala zaměstnáváním v jednotlivých věznicích, aktuálními čísly zaměstnanosti, pracovní terapií, či byla rozebrána problematika trvale pracovní nezařaditelných odsouzených. V této kapitole byla i zmíněna pomoc odsouzených v době nouzového stavu z důvodu onemocnění COVID-19 na našem území, kdy se vězni bez nároku na odměnu rozhodli pomáhat lidem v nouzi. Následovala kapitola o vzdělávání, kde bylo rozpracováno formální a neformální vzdělávání, možnosti vzdělávání ve vybraných věznicích či vize do budoucna. Pro samotný výzkum bylo využito dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo celkem 29 respondentů. Byly stanoveny 4 základní hypotézy, které se všechny podařilo potvrdit. Vyplyvá z nich že, zaměstnávání na svobodě má pozitivní vliv na recidivní chování, zaměstnaní odsouzení vykazují větší psychickou pohodu, odsouzení, kteří oceňují možnost vzdělávat se, mají větší šance studium dokončit a odsouzení, kteří si ve výkonu trestu doplnili vzdělání, mají větší šance na získání zaměstnání na svobodě.

Téma diplomové práce je stále aktuální, protože je zapotřebí pracovat na nových postupech, vytvářet nová pracovní místa, přizpůsobovat se trhu práce na svobodě a připravovat odsouzené na nástup do něj. To samé se týká vzdělávání, protože je zapotřebí poskytovat odsouzeným takové vzdělávání, které jim bude k užítku na svobodě, bude

aktuální a bude poskytovat rekvalifikační kurzy a studijní obory, které budou shodné s poptávkou trhu práce. Vzdělávání a zaměstnávání osob ve výkonu trestu je dle prostudované literatury i provedeného výzkumného šetření jedním z hlavních resocializačních činitelů, a proto můžeme na položenou základní výzkumnou otázku odpovědět pozitivně. Cíl práce se podařilo naplnit.

Zaměstnávání a vzdělávání ve výkonu trestu dává odsouzeným více možností a hlavně jim dává naději, že díky nim budou moci žít na svobodě běžný a lepší život, než před nástupem do věznice a v ideálním případě už se do výkonu trestu nikdy nevrátit.

Na úplný závěr si dovoluji přidat poslední citaci (Makarenko in Jůzl, 2017, s. 376):
„Proces resocializace je zdlouhavý, náročný a někdy i marný. Žádný chovanec však pro nás není předem ztracený a naší povinností co by penitenciaristů je vynaložení veškerého úsilí k tomu, aby odsouzený jedinec byl po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zpět do civilního života dbalý našich zákonů, byl schopen se o sebe postarat především poctivou prací a neměl zájem se vrátit zpět do výkonu trestu odnětí svobody.“

Seznam použitých zdrojů

Literatura

BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Praha: Grada, 1999. Právo pro každého (Grada). ISBN 80-7169-555-6.

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. Andragogika. ISBN 80-86432-23-8.

BĚLÍK, Václav, Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0599-1.

BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2.

ČENĚK, Jiří, Josef SMOLÍK a Zdeňka VYKOUKALOVÁ. *Interkulturní psychologie: Vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016., ISBN 978-80-247-5414-7.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.

FÁBRY, Anton. *Úvod do penológie*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2006. ISBN 80-89185-23-1.

FICO, Robert. *Trest smrti*. Bratislava: Kódexpress, 1998. ISBN 80-967943-8-8.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciariá jako věda žalární*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-163-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MAREK, Jakub, Aleš STRNAD a Lucie HOTOVCOVÁ. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.

MAREŠOVÁ, Alena. *Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestněprávní legislativy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-018-8.

MERTL, Jiří a Pavel BAREŠ. *Zaměstnávání osob ve výkonu a po výkonu trestu odnětí svobody a přístup zaměstnavatelů k těmto osobám*. Praha: VÚPSV, 2018. ISBN 978-80-7416-323-4.

MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-x.

MICHAL, Miloslav. *Role katolických duchovních při resocializaci odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody*. 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci Cyrilometodějská teologická fakulta.

MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. Lidské zdroje. ISBN 80-7357-045-9.

NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-177-6.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Edukace a reedukace trvale pracovní nezařaditelných v českých věznicích*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-632-2.

RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.

ŠPANKOVÁ, Jana. *Resocializácia odsúdených*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-484-8.

ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Praha: Armex, 2007. Skripta pro střední a vyšší odborné školy. ISBN 978-80-86795-48-5.

TOUŠEK, Ladislav, Václav WALACH, Petr KUPKA, et al. *Labyrintem zločinu a chudoby: kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Brno: Doplněk, 2018. Společensko-ekologická edice. ISBN 978-80-7239-340-4.

UHLÍK, Jan. *F. J. Řezáč - reformátor vězeňství a školství 19. století*. Praha: České vězeňství, 1997. ISBN 97-88023815023.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4.

Sborníky a časopisy

Historická penologie [online]. 3/2010. Institut vzdělávání - kabinet dokumentace a historie VS ČR [cit. 2020-07-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/10/HP3.10.pdf>

Časopis Sociální práce: Sociální práce s pachateli trestných činů [online]. 2/2012n. 1. [cit. 2020-03-01].

Sborník stanovisek veřejného ochránce práv 19 - Vězeňství II. [online]. [cit. 2020-04-09]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi_II.pdf

Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv [online]. Brno, 2016 [cit. 2020-04-03]. ISBN 978-80-87949-24-5. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznic-e-2016.pdf

Internetové zdroje

Agentura pro sociální začleňování [online]. [cit. 2020-01-22]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/bezpecnost/>

Agentura pro sociální začleňování [online]. [cit. 2020-06-09]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/zamestnanost/>

CRABBE, M. James. Education for Offenders in Prison. *Journal of Pedagogic Development* [online]. 2016, (11/06) [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/310449365_Education_for_Offenders_in_Prison

Česká asociace ergoterapeutů [online]. [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://ergoterapie.cz/co-je-to-ergoterapie/>

Česká justice [online]. [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2015/08/stat-redukuje-typy-veznic-ze-ctyr-druhu-na-dva/>

Český rozhlas Hradec Králové [online]. [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/mozna-i-vase-dite-hraje-na-hudebni-nastroj-co-prosel-rukama-veznu-6133971>

Český statistický úřad [online]. [cit. 2020-07-01]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/91606447/25013019001.pdf/e0a5700d-d28a-42f3-a6b6-49de4d5b1d1a?version=1.0>

E15 magazín [online]. [cit. 2020-07-09]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/magazin/vezen-studuje-v-ruzyni-teologii-je-mu-triasedesat-a-plati-za-sprta-841711>

Elektronická platforma pro vzdělávání dospělých v Evropě [online]. [cit. 2020-02-14]. Dostupné z: <https://epale.ec.europa.eu/cs/content/vezni-se-uci-projektovat-na-3d-tiskarnach-budou-si-snadneji-hledat-praci>

Facebook Vězeňské služby - oficiální stránky [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/vezenskasluzbacz/videos/216854042740495/>

IForum - online magazín Univerzity Karlovy [online]. [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/IFORUM-15402.html>

Ivysílání České televize - Události komentáře [online]. [cit. 2020-07-01]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096898594-udalosti-komentare/219411000370712/obsah/707842-zamestnavani-veznu>

Kawe manufacture [online]. [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <http://kawe.cz/cz/co-nabizime.html>

Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.ktf.cuni.cz/KTF-1340.html>

Koncepce vězeňství do roku 2025 [online]. [cit. 2020-01-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

Masarykova Univerzita v Brně [online]. [cit. 2020-01-018]. Dostupné z: <https://www.muni.cz/kalendar/archive-2859>

Masarykova Univerzita v Brně [online]. [cit. 2020-01-12]. Dostupné z: <https://www.muni.cz/kalendar/archive-3655>

Rubikon centrum [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.rubikoncentrum.cz/kdo-jsme/>

Občanské sdružení Za branou [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://www.zabranou.cz/veznice/>

Občanské sdružení Za branou [online]. [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <https://www.zabranou.cz/socialni-sluzby/>

Statistická ročenka Vězeňské služby za rok 2019 [online]. [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/05/Statistická-ročenka-Vězeňské-sluzby-České-republiky-za-rok-2019.pdf>

Vězeňská duchovenská péče [online]. [cit. 2020-06-08]. Dostupné z: <https://www.vdpcr.eu/nase-cinnost>

Vězeňská duchovenská péče [online]. [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20190620191740/http://www.vdpcr.eu/kdo-byl-f.j.-eza-.html>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-01-022]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-02-07]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/bezdrogova-zona/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-straz-pod-ralskem/o-nas/vykon-vezenstvi/bezdrogova-zona/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-05-29]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zamestnavani-veznu/vyhody-zamestnavani-odsouzenych/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciace/zakladni-otazky/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-07-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-belusice/novinky/slavnostni-otevreni-okrasne-zahrady-veznice-belusice/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-jirice/novinky/predani-novych-stenat-do-pece-odsouzenym/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-belusice/zamestnavani-veznu/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-breclav/zamestnavani-veznu/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-03-19]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-plzen/zamestnavani-veznu/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-07-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-kurim/zamestnavani-veznu/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-breclav/uncategorized-cs/zprovoznili-jsme-dalsi-pracoviste-uvnitri-veznice/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/spoluprace-s-neziskovymi-organizacemi/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/novinky/generalni-reditel-ocenil-zamestnance-zapojene-do-vyroby-ochrannych-rousek/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/novinky/zamestnanost-odsouzenych-zenve-veznici-svetla-nad-sazavou-dosahuje-76/>

Vězeňská služba České republiky [online]. [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/novinky/zamestnanost-odsouzenych-zenve-veznici-svetla-nad-sazavou-dosahuje-76/>

Vyhodnocení plánu činnosti Vězeňské služby České republiky v protidrogové politice - 2018 [online]. Praha. Vězeňská služba ČR, 2019 [cit. 2020-03-07].

Yellow ribbon run [online]. [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://yellowribbon.cz/o-projektu/>

Legislativa

Nariadení vlády č. 347/2019 Sb. Nariadení vlády, kterým se mění nariadení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2020-02-09]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-347>

Nariadení vlády č. 361/2017 Sb. Nariadení vlády o výši a podmínkách odměňování odsouzených zařazených do práce ve výkonu trestu odnětí svobody [online]. [cit. 2020-06-06]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-361>

Sbírka nariadení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 67/2013 [online]. [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/03/dohodaoduchovnisluzbe.pdf>

Vyhláška č. 345/1999 Sb. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody [online]. [cit. 2020-02-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>

Zákon ze dne 27. 5. 1852 Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích [online]. [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani.aspx?Id=17&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 555/1992 Sb. Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky [online]. [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>

Zákon č. 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů [online]. [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>

Seznam grafů

Graf 1 – Pohlaví respondentů	50
Graf 2 - Jak vysoká je dle Vašich zkušeností motivace vězňů k práci?	51
Graf 3 - Domníváte se, že vězni, kteří si ve výkonu trestu doplní vyšší stupeň vzdělání, případně rekvalifikační kurz, mají po odchodu z něj vyšší šance získat zaměstnání u potencionálního zaměstnavatele?	55
Graf 4 - Jak moc podle Vás odsouzení oceňují možnost vzdělávat se?	56
Graf 5 - Domníváte se, že vězni, kteří oceňují možnost vzdělávat se, mají větší šanci studium dokončit?.....	57
Graf 6 - Myslíte si, že zaměstnávání a vzdělávání jsou úspěšnými v boji proti recidivě?	60

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Přehled zaměstnanosti v letech 2011-2019.....	30
---	----

Seznam příloh

Příloha A- Dotazník.....	78
Příloha B- Doslovný přepis odpovědí k otázce č. 11.....	82
Příloha C- Doslovný přepis odpovědí k otázce č. 13.....	84

Dotazník k zaměstnávání a vzdělávání vězňů

Dobrý den,
jmenuji se Veronika Žížalová a jsem studentkou 2. ročníku navazujícího magisterského studia oboru Sociální a charitativní práce na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Prosím Vás o vyplnění dotazníku, který je zapotřebí ke zpracování výzkumného šetření v
mojí diplomové práci na téma „Resocializace osob ve výkonu trestu odnětí svobody
vzděláváním a zaměstnáváním“. **Prosím Vás aby jste odpovědi, které vybíráte
z předepsaných variant vyznačovali tučně nebo podtržením, abych poznala, jakou
variantu odpovědi jste zvolili.**

Dotazník je anonymní. Jeho vyplnění zabere přibližně 10 minut. Výsledky budou použity
pouze pro účely mé diplomové práce.

Děkuji za Váš čas.

1. Pohlaví:

Muž
Žena

2. Věk:

3. Počet let u Vězeňské služby:

4. Jak vysoká je dle Vašich zkušeností motivace vězňů k práci? (vyznačte jednu možnost)

1 velmi nízká

2

3

4

5

6

7

8

9

10 velmi vysoká

5. Jaké jsou podle Vás výhody pro samotné vězně v tom, že během výkonu trestu pracují? (Oznámujte jako ve škole. U každé potenciální výhody vyznačte míru vašeho souhlasu či nesouhlasu – 1=rozhodně souhlasím) – 5=rozhodně nesouhlasím.)

Změna prostředí: 1 2 3 4 5

Aktivní činnost: 1 2 3 4 5

Využití volného času: 1 2 3 4 5

Seberealizace: 1 2 3 4 5

Dobrý pocit z odvedené práce: 1 2 3 4 5

Kontakt s jinými vězni: 1 2 3 4 5

Získání nebo udržení pracovních návyků: 1 2 3 4 5

Finanční ohodnocení: 1 2 3 4 5

Větší psychická pohoda: 1 2 3 4 5

Chcete-li, můžete se k otázce č. 5 rozepsat vlastními slovy.

6. Jaké jsou podle Vás výhody pro věznice, stát a pro společnost, že během výkonu trestu pracují? Označujte jako ve škole. (U každé potenciální výhody označte míru vašeho souhlasu či nesouhlasu – 1=rozhodně souhlasím) – 5=rozhodně nesouhlasím.)

Výpomoc v oborech s nedostatkem pracovníků:	1	2	3	4	5
Možný finanční přínos pro věznice:	1	2	3	4	5
Získání nebo udržení pracovních návyků:	1	2	3	4	5
Menší míra recidivy:	1	2	3	4	5

Chcete-li, můžete se k otázce č. 6 rozepsat také vlastními slovy.

7. Domníváte se, že vězni, kteří si ve výkonu trestu doplní vyšší stupeň vzdělání, případně rekvalifikační kurz, mají po odchodu z něj vyšší šance získat zaměstnání u potenciálního zaměstnavatele?

Rozhodně ano
Spíše ano
Spíše ne
Rozhodně ne

8. Jak moc podle Vás odsouzení oceňují možnost vzdělávat se?

1 velmi málo
2
3
4
5
6
7
8
9
10 velmi mnoho

9. Domníváte se, že vězni, kteří oceňují možnost se vzdělávat, mají větší šanci studium dokončit? (označte jednu možnost)

1 rozhodně ne

2

3

4

5

6

7

8

9

10 rozhodně ano

10. Jaké jsou podle Vás výhody pro samotné vězně v tom, že se během výkonu trestu vzdělávají? Označte jako ve škole. (U každé potenciální výhody označte míru vašeho souhlasu či nesouhlasu – 1=rozhodně souhlasím) – 5=rozhodně nesouhlasím.)

Aktivní činnost:	1	2	3	4	5
Využití volného času:	1	2	3	4	5
Seberealizace	1	2	3	4	5
Dobrý pocit z nově nabytých vědomostí:	1	2	3	4	5
Kontakt s jinými vězni:	1	2	3	4	5
Doplnění vzdělání kvůli lepší pozici na trhu práce:	1	2	3	4	5
Potenciální zvýšení společenského uznání:	1	2	3	4	5

Chcete-li, můžete se k otázce č 10 rozepsat také vlastními slovy.

11. Pokud odsouzený nastoupí během výkonu trestu do zaměstnání, sledujete u něj nějakou změnu? A pokud ano, tak jakou? Popište.

12. Myslíte si, že zaměstnání a vzdělávání jsou úspěšnými v boji proti recidivě?
(vyznačte jednu možnost)

1 rozhodně ne

2

3

4

5

6

7

8

9

10 rozhodně ano

13. Jaké jsou podle Vás hlavní problémy v zaměstnávání a vzdělávání vězňů? A jaké jsou naopak výhody? Popište.

Děkuji za vyplnění dotazníku a přeji krásné dny.

Veronika Žížalová

Příloha B – Doslovný přepis odpovědí k otázce č. 11

Respondent 1: „Odsouzeným rozhodně prospívá řád, který při zaměstnání mají, o tom není pochyb. Vstávání a často těžká práce je pro ně prospěšná.“

Respondent 2: „Změny jsou pozorovatelné u obou skupin odsouzených. Zvláště ve věznicích, kde je průměrná doba TOS více než 10 let.“

Respondent 3: „Dle zkušenosti mých a zkušeností ostatních kolegů mohu říct, že vězňové jsou často prací unaveni a upřímně už nemají moc času na řešení dalších věcí, tzn. např. menší míra nekázně, vězňové jsou určitě více v klidu a právě díky tomu, že smysluplně tráví volný čas a mají jasně stanovený řád.“

Respondent 4: „Je to velmi individuální, ale ano, dá se říci, že zaměstnanost snižuje recidivu a zvyšuje šanci na lepší uplatnění po propuštění“

Respondent 5: „U vězňů se projevuje pozitivní psychická vyrovnanost. Nemají potřebu hledat záminky k vytváření a hledání problémů ve vztahu k zaměstnancům nebo spoluvězňům.“

Respondent 6: „Drtivá většina odsouzených má o práci ve věznici zájem. Ods. si upevní pracovní návyky a chodí do práce rádi. (výdělek, vyplnění času..)

Př.: v březnu a dubnu jsme v naší věznici šili ochranné roušky. Většina odsouzených nikdy na strojích nešila, přesto se to ve velmi krátké době naučili, pracovali s nadšením bez nároku na odměnu.“

Respondent 7: „Zase je to individuální, některý se v práci chytí, snaží se, získá lepší pozici, některý se snaží jen proplout... tak jako v civilní sféře.“

Respondent 8: „Po skončení pracovní doby se více věnuje odpočinku.“

Respondent 9: „Na tuto problematiku je nutné hodnotit individuálně. Jsou vězněné osoby, které tímto způsobem dokážou na svém osobnostním růstu pracovat a uvědomí své závazky, povinnosti atd. Dokážou si z návyků vzít potřebné, ale jsou osoby, které toto berou jako nutnou povinnost výkonu trestu a dle mého si do života po výkonu trestu moc neodnášejí.“

Respondent 10: „Nemohu posoudit“

Respondent 11: „Spíš ne. Kdo chce pracovat, tak je rád, že pracovat může. Kdo pracovat nechce, nemůžeme ho nutit a on své stanovisko většinou nezmění.“

Respondent 12: „Častější návštěvy ordinace zdravotního střediska“

Respondent 13: „Obecně ne.“

Respondent 14: „lepší psychická pohoda, získání pracovních návyků“

Respondent 15: „Předně získá finanční prostředky na nákupy v ústavní prodejně pro vlastní potřebu a pobyt ve věznici má jednodušší“

Respondent 16: „Změnu cítí především sám odsouzený, zaplní volný čas, změní prostředí, získává pracovní návyky, přizpůsobuje se dennímu režimu, je psychicky vyrovnanější – nemá tolik času přemýšlet nad tím, že je ve VT.“

Respondent 17: „Silně individuální záležitost“

Respondent 18: „U pracovního zařazení odsouzeného se jedná většinou o změnu ke zlepšení podmínek pro plnění programu zacházení, začlenění do pracovního kolektivu“

Respondent 19: „Ne.“

Respondent 20: „Změna se týká především v možnost platit náklady na výkon trestu. U něho samotného, jak říkají lepší než smrdět na baráku.“

Respondent 21: „Zdá se mi, že jsou více v pohodě, nemají tolik času přemýšlet nad nesmyslami a jsou v klidu“

Respondent 22: „Ano, je většinou rád, že může něco dělat“

Respondent 23: „Nesleduji žádnou změnu“

Respondent 24: „Rozbití stereotypu, je klidnější, vyrovnanější, jsou rádi mezi jinými lidmi i odsouzenými než jenom s těmi co jsou společně ubytovaní. Mají výhody při udělování volných návštěv. Zůstanou jim peníze (kapesné), za které si mohou nakoupit v kantýně.“

Respondent 25: „Zřídka kdy, nicméně u některých z nich může skutečně dojít k tomu, že díky práci si uvědomí spoustu věcí a i například to, že do vězení se vrátit nechce.“

Respondent 26: „Ano, pozoruji změny v chování k lepšímu.“

Respondent 27: „Nelze takto paušalizovat, ale odsouzení jsou i dost finančně motivováni, že si mohou nakoupit v kantýně, což je pro ně obrovský skok k lepšímu“

Respondent 28: „Myslím si, že hlavní změnou je, že odsouzený je díky režimu ve větší psychické pohodě.“

Respondent 29: „Je znát zlepšení psychického stavu a celkově větší klid.“

Příloha C – Doslovný přepis odpovědí k otázce č. 13:

Respondent 1: „Zpětná vazba z civilního sektoru, špatná spolupráce s úřady práce; mediační a probační službou.“

Respondent 2: „Motivace ze strany společnosti“

Respondent 3: „Problémy – průnik nepovolených předmětů do věznice, nevhodné chování na pracovišti. Výhody – klidnější průběh VTOS, potencionální možnost, že budou pracovat i po ukončení VTOS“

Respondent 4: „Problémy se zaměstnáváním jsou najít vhodné odsouzené z bezpečnostního hlediska na venkovní pracoviště a obsadit volné místa. Výhody jsou hlavně pro odsouzené“

Respondent 5: „Mínusy: Nechce se jim pracovat. Plusy: Splácení svých závazků, udržení pracovních návyků.“

Respondent 6: Problémy v zaměstnávání - nízká míra vzdělanosti, zdravotní způsobilost, bezpečnostní důvody. Výhody v zaměstnávání - levná pracovní síla, veškerou agendu ohledně pracovního zařazení zpracovává věznice. Výhody ve vzdělávání - rozšířit

dosavadní vědomosti, v praktické výuce rozvíjet manuální dovednosti. Problémy ve vzdělávání - předčasné ukončení studia (podmínečné propuštění, přemístění do jiné věznice-na žádost vězně a pracovní zařazení)

Respondent 7: „Bohužel někdy účelovost.“

Respondent 8: „Hlavním problémem je asi fluktuace vězňů a neexistence pracovních návyků u mladších ročníků a u minoritní skupiny (Romové). Výhody jsou jasné: přivýdělek a změna prostředí ve stereotypním režimu.“

Respondent 9: „Nevýhody v zaměstnávání vězňů jsou spatřovány v možnosti pokračování v trestní činnosti, porušení bezpečnostních opatření, navázání kontaktů s osobami na vnějších pracovištích, možnost dostat se k návykovým látkám apod.

Výhody zaměstnávání a vzdělávání vězňů jsou spatřovány především v získávání pracovních návyků, denního režimu, zodpovědnosti k zaměstnavatelům a rodinným příslušníkům. Možnost nabízet se na trhu práce a získávat práci, lépe finančně ohodnocenou a tímto, nepáchat trestnou činnost v rámci obživy.“

Respondent 10: „Vzdělávání: Problémy- nemají žádné návyky. Výhody- dají se použít na pozicích, které studují - u nás případně v kuchyni. Zaměstnávání: Problémy- málo nabídek na práci pro odsouzené do věznice, málo vhodných odsouzených do práce na venkovní pracoviště. Výhody: Stále ještě levná pracovní síla bez nároku na dovolenou apod.“

Respondent 11: „Hlavním problémem je asi bezpečnostní a zdravotní hledisko, které výběr odsouzených zužuje, dále málo výrobních prostor ve věznicích, protože nemůžeme většinu odsouzených pustit na venkovní pracoviště, nízké vzdělání odsouzených, nízké respektive žádné pracovní návyky. Výhody: pro firmy levnější pracovní síla, pro odsouzené splacení dluhů, náplň volného času ve věznici.“

Respondent 12: „Ten kdo nastoupí do výkonu trestu tak musí chtít pracovat a ne vždy tomu tak je. V tom spatřuji hlavní problém.“

Respondent 13: „Problémy: nezajištění studujících na jednom oddíle, porušování řádu žáky – užití drog, zastaralost strojového parku. Výhody: po vyučení vyšší sociální status, odbornost, lepší uplatnění na trhu práce, pozitivní sebepojetí, rozšíření přehledu, možnost dalšího vzdělávání, smysluplné plné využití času ve VTOS.“

Respondent 14: „Momentálně nastavený systém je v pořádku. Neshledávám problémy, Pracovní zařazení vězňů má zároveň společenský význam – odsouzení z pracovní odměny hradí náklady výkonu trestu, výživné na děti, dluhy, exekuce apod.“

Respondent 15: „Problémy: špatný zdravotní stav odsouzených zapříčiněný špatným životním stylem plným drog a života mimo zákon, nízké nebo úplně absentující vzdělání, dosavadní život bez pracovních návyků, ve velkém počtu účelové deklarování zájmu o práci.

Výhody: vězení je kolikrát první instituce, která dá odsouzeným v jejich životě pracovní příležitost, zároveň i možnost platit dluhy a výživné, pomáhá udržet a v mnohém i získat pracovní návyky, přínos pro věznice získat finanční prostředky pro posílení hlavní činnosti.“

Respondent 16: „Nevýhody: velká fluktuace díky nízkým pracovním návykům, nespolehlivost. Výhody: splácení pohledávek, smysluplné využití času, levnější pracovní síla.“

Respondent 17: „Problémy: omezená nabídka pracovních míst; zaměstnávání odsouzených, kteří neprošli prací s riziky; komplikovaný výběr odsouzených na určité pracovní zařazení (odsouzení musí splňovat požadovaná kritéria např. k udělení volného pohybu mimo věznici). Výhody: vyplnění volného času; finanční ohodnocení; získání pracovních návyků“

Respondent 18: „Výhody odsouzených: získání finančních prostředků, změna prostředí, kontakt s jinými osobami, možnost získat nepovolené věci (drogy, alkohol, mobilní telefony atd.), získat moc v kolektivu

nevýhody VS ČR – nedostatek odsouzených, kteří jsou duševně a zdravotně schopni vykonávat zodpovědně určené pracovní činnosti; častá obměna odsouzených na pracovištích z důvodu porušování stanovených pravidel.“

Respondent 19: „Nevím, zda se např. nezájem a neochota vězňených osob vzdělávat se a být zaměstnaný dá nazvat jako problém, každopádně je potřeba nahlížet na každého odsouzeného individuálně – hodnotový žebříček jednotlivých osob je odlišný v závislosti na jeho dosavadním způsobu života, na spáchané trestné činnosti, na sociálním zázemí apod.“

Respondent 20: „Nedostatek vnitřních pracovišť, ne všichni odsouzení jsou zařaditelní na pracoviště mimo věznici. U vzdělávání je to dost podobné, ne každá věznice má příležitost k provádění rekvalifikací, složitý systém uplatnění spolupráce s ÚP ČR.“

Respondent 21: „Problémy – nekvalifikovaná pracovní síla, špatné, nebo žádné pracovní návyky, odpovědnost za škodu. Výhody – počet odsouzených, pracovní zařazení pro odsouzené znamená plnění programu zacházení, který pro některé odsouzené hraje ve výkonu trestu odnětí svobody důležitou roli.“

Respondent 22: „Problémy při vzdělávání vězňů - např. nedostatečná doba trestu pro dokončení vzdělání. Výhody – odsouzení učeného oboru jsou motivováni například prospěchovým stipendiem.“

Respondent 23: „Problémy nedostatek volných pracovních míst pro odsouzené (chybí státní zakázky, možnost výrobních programů pro stát). Nedostatek odborné kvalifikace ze strany odsouzených (nic neumí) a v mnoha případech pracovat nechtějí. Jak říkám pracovní zařazení chce být 99,5 % odsouzených, ale odvádět skutečně práci tak 20%. Výhody - Možnost splácet pohledávky. Seberealizace.“

Respondent 24: „Hlavní problémy – vězni nemají žádné pracovní návyky, zdravotní omezení (např. ne práce ve stoje, ne zvedání těžkých břemen, ne samostatná práce, ...), nedostatek pracovních příležitosti – jednoduché manuální práce, bezpečnostní omezení. Moje odpovědi jsou spíše pesimistické, bohužel. Domnívám se, že odpovědi na tyto otázky je těžké paušalizovat na všechny vězňice. Záleží na typu vězňice. Vězňice se zvýšenou ostrahou, kde je převážná většina protřelých recidivistů, mají naprosto jiný pohled na zaměstnávání a vzdělávání než vězňice, kde jsou odsouzení úplně za jinou trestnou činnost.“

Respondent 25: „Protichůdné cíle Vězeňské služby, tedy bezpečnostní sbor, který mimo jiné má chránit společnost před pachateli trestných činů a na to navazující opatření a pedagogická instituce, která se má významně podílet na resocializaci a na to navazující požadavky.“

Respondent 26: „Hlavním problémem je, že u potencionálních zaměstnavatelů bývá často problém se záznamem z rejstříku trestů. Na uchazeče se hledí s nedůvěrou a odmítáním a po několika pohovorech přichází frustrace a následná recidiva. Hlavní výhodou je finanční ohodnocení a možnost splácet pohledávky již ve vězení. Z dlouhodobého hlediska je to získání pracovních návyků a tím pádem snadnější integrace do komunity na svobodě. Co se týká vzdělávání je možnost vzdělání a možnost lepšího uplatnění na trhu práce. Může to být také lepší sebevědomí vězně, že dokázal řádně ukončit studium.“

Respondent 27: „Myslím si, že hlavním problémem je koloběh, který zažívá mnoho vězňů po ukončení výkonu trestu. Vězeň si sice ve vězení doplní vzdělání či získá kvalifikaci pro vhodnou práci, ale často se ze strany zaměstnavatelů setkává s tím, že nechtějí zaměstnat někoho, kdo má záznam. Může se tedy stát, že i namotivovaní vězni se pak uchýlí k další trestné činnosti.“

Respondent 28: „Výhody vzdělávání – vězni si nemusí platit výkon trestu, náplň dne. Nevýhody – malá úspěšnost dodělání. Nevýhody vzdělávání – často vězni pracují, protože musí a že si vydělají peníze navíc. Nějaký hlubší přesah za tím opravdu nevidí. Výhody vzdělávání: něčemu se přiučí“

Respondent 29: „V ideálním případě by díky vzdělávání a zaměstnávání mělo docházet k situaci, kdy se odsouzení nebudou vracet zpátky do vězení. Praxe je bohužel odlišná.“

Abstrakt

Resocializace osob, které vychází z výkonu trestu je velmi náročný proces, který se ne vždy podaří. Je ovlivněn celou řadou faktorů, jako je osobnost, fyzický a psychický stav, nebo rodinné zázemí. My jakožto sociální pracovníci musíme vynaložit obrovské úsilí, abychom mohli o úspěšnou resocializaci usilovat. Výše zmíněné faktory nemůžeme ovlivnit, ale měli bychom vynaložit velké úsilí na motivaci klienta, přičemž zaměstnání a vzdělání nám k tomu může pomoci. Nejdříve bylo zmíněno vězeňství v historii, byly představeny jednotlivé pojmy, Vězeňská služba České republiky, byly popsány důsledky pobytu ve výkonu trestu, problematika resocializace delikventů z vyloučených lokalit, bezdrogové zóny ve věznicích a programy zacházení. V kapitole o zaměstnávání byla shrnuta tato problematika, aktuální čísla, konkrétní příklady a budoucí plány Vězeňské služby. V kapitole o vzdělávání bylo představeno formální a neformální vzdělávání, vzdělávací možnosti odsouzených, edukační činnost nestátních neziskových organizací a vzdělávací funkci duchovních.

V praktické části bylo provedeno dotazníkové šetření s odbornými zaměstnanci Vězeňské služby. Respondenti uvedli, že zaměstnávání a vzdělávání je zajisté vhodným nástrojem ke snižování recidivního chování, nicméně nelze na tuto problematiku nahlížet komplexně, nýbrž individuálně. Málo odsouzených má alespoň nějaké pracovní návyky a proto je zapotřebí s nimi uceleně pracovat. Vězeňský vzdělávací systém respondenti popsali pozitivně a uváděli, že jsou pro odsouzeného velmi vhodné a díky vzdělání mohou získat kvalifikaci a díky tomu na svobodě stabilní zaměstnání.

Abstract

Resocialization of individuals based on the execution of a sentence is a very demanding process, which is not always successful. It is influenced by number of factors, such as personality, physical and mental condition, or family background. We, as social workers, must make a huge effort to strive for successful resocialization. We cannot influence the above-mentioned factors, but we should make great efforts to motivate the client, and employment with education can help us to do so. Firstly, prison was mentioned in the history, then individual terms were introduced, the Prison Service of the Czech Republic was described, the consequences of staying in prison was mentioned, the issue of resocialization of offenders from excluded localities was

summarised and drug-free zones in prisons and treatment programs were described. The chapter on employment summarized this issue, current figures, specific examples and future plans of the Prison Service. The chapter on education introduced formal and non-formal education, educational opportunities for convicts, educational activities of non-governmental non-profit organizations and the educational function of clergy.

In the practical part, a questionnaire survey was conducted with professional staff of the Prison Service. Respondents stated that employment and education are certainly a suitable tool for reducing recurrent behavior, however, this issue cannot be viewed comprehensively, but individually. A few convicts have at least some work habits and therefore it is necessary to work with them comprehensively. The respondents described the prison education system positively and stated it is very suitable for the convict and, due to the education, they can obtain a qualification and stable job at liberty.